

KEYNESÇİ AKIMLAR :
KEYNESÇİLİĞİN KRİZİ ve İÇ TARTIŞMALARI

Doç. Dr. Tülay ARIN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

G İ R İ Ő

Keynesçiler hemen kolayca tanımlanabilecek, kendi içinde bütünlüğü olan bir grup değildir. Fakat hepsinin ortak özelliği, iktisadi ve toplumsal alanda *devlet müdahalesinin* yararlı sonuçlar doğuracağına inanmalarındır. Bu özellik onları, devlet müdahalesinin enaz olması gerektiği görüşünü savunanlardan ayırır. Keynesçiler, esas olarak piyasa mekanizmasının ve özel mülkiyetin hakim olduğu ekonomilerde, devletin mülkiyete sahip olmadan ekonomiye müdahalesi yoluyla iktisadi ve toplumsal sorunların üstesinden gelinebileceğine inanırlar. Fakat *en etkili müdahalelerin* neler olacağı ve nasıl uygulanacağı konusunda Keynesçiler arasında yoğun tartışmalar ve anlaşmazlıklar bulunur. Bu tartışma ve anlaşmazlıkların kaynağı, «Keynesçi Dönem» olarak sayılan ve 1940'lardan 1970'lere kadar uygulanan politikaların 1970'lerde iyice belirginleşen dünya krizi karşısındaki başarısızlıkları ve 1970'lerin iktisadi krizi sırasında yeni sağ ekoller tarafından Keynesçiliğe yöneltilen kuramsal, ideolojik ve siyasal saldırılardır. «Keynesçi iktisadın krizi» hem Keynesçi kuramın ve hem de Keynesçi politikaların krizi olarak ortaya çıkmıştır.

Keynesçi iktisadın krizinden daha 1960'larda söz edilmeye başlanmış, fakat tartışmalar 1970'lerden itibaren yoğunlaşmıştır. Keynesçi ekol içindeki tartışmalar ve anlaşmazlıklar bir dizi kuramsal değişmeye ve farklılaşmaya yol açmıştır. Bu başkalaşım Keynesçi ekol için-

de birbirinden farklı akımların ortaya çıkmasına ve kendilerine özgü adlarla anılmalarına yol açmıştır. Hatta bu akımlar kendi görüşlerini savunmak üzere ayrı dergiler bile çıkarmaya yönelmişlerdir. (*Cambridge Journal of Economics, Journal of Post Keynesian Economics, Cambridge Economic Policy Review*).

Yeni akımların hepsinin ortak özelliği şudur: Hepsi 1940'larda, 1950'lerde ve 1960'larm ortalarına kadar «Keynesçi kuram» olarak kabul gören kuramın Keynes'i ve Keynesçiliği eksik ya da yanlış temsil ettiği görüşünü benimsemişlerdir. Ayrıca hepsi, özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yükselen yeni sağ ekollerin Keynesçi iktisada yönelttikleri kuramsal ve politika uygulamalarına ilişkin saldırıları karşılamaya çalışmaktadırlar. Fakat bu iki neden aynı zamanda akımları birbirinden ayıran farklılıkların da kaynağını oluşturmaktadır, çünkü farklı akımlar hem Keynesçiliği kurtarmak hem de yeni sağa alternatif getirmek üzere yeni yorumlar ve yeni politika önerileri sunarken, birbirlerini eleştirmektedirler. Özellikle Keynesçiliğin ne olduğu ile ilgili yorumları Keynesçiliğin farklı yönlerini ve boyutlarını vurgulamaklamakta, bu da farklı politika önerilerine yol açmaktadır. Öte yandan, eleştirilen eski standart Keynesçilik de 1970'lerin ve 1980'lerin kriz koşullarında bir ölçüde değişmeye uğramak zorunda kalmıştır.

Bu yazıda, geniş anlamda Keynesçi ekol içinde yer alan akımların genel çizgileriyle kuramsal temelleri, iktisadi krizi açıklama biçimleri ve politika önerileri ele alınıp tanıtılmaya çalışılacaktır. Keynesçi akımlar şu başlıklar altında incelenecektir: *Geleneksel Keynesçilik, Dengesizlik Keynesçiliği, Yeni Cambridge Keynesçiliği ve Ana Temeller Keynesçiliği*.

Aslında bu akımların Keynesçilik içindeki siyasal yelpazeyi de yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü farklı akımları birbirinden ayıran en önemli özellik, devlet müdahalelerinin alan, kapsamı ve yoğunluğu ile ilgilidir. Bu farklılık da esas olarak piyasa mekanizmasının işleyişine bakış açılarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Piyasa mekanizmasının işleyişinin ne tür sorunlar çıkardığı ile ilgili kuramsal çözümlerlerin ulaştığı sonuçlara göre, gerekli olduğu düşünülen devlet müdahaleleri de farklı olmaktadır. Yukarıda sayılan dört akımı en az müdahaleciliği savunan akımdan en çok müdahaleciliği savunan akıma doğru sıralanmıştır.

Bu arada belirtmelidir ki son üç akım epeyce yaygın olarak «Keynes-sonrası İktisat» (post-Keynesçilik) olarak anılmaktadır. Bize göre, bugünkü halleriyle bütün akımlar «Keynes-sonrası» iktisat olmak zorunda kalmıştır. Belki son üç akım, geleneksel, standart Keynesçi ik-

tisat yorumuna karşı çıktığı için «Keynes-sonrası iktisat» olarak anılmıştır. Ama özellikle politika önerilerinin farklılıkları nedeniyle, bu akımlar birbirini diğer akımlardan ayrı tutmaktadırlar (1).

A — GELENEKSEL KEYNESÇİLİK

1 — *Kuramsal çerçeve*: Samuelson'un «Post-Keynesçi neoklasik sentez», Chase'in «Keynes'in ABD çeşitlemesi», Coddington'un «hidrolik Keynesçilik», Bartlett'in «geleneksel liberal Keynesçilik», J. Robinson'un «gayrimişru (bastardized) Keynesçilik» adını verdiği geleneksel Keynesçilik, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar ders kitaplarına ve gelişmiş kapitalist ülkelerde politika uygulamalarına hakim olan Keynesçi akımdır. Geleneksel Keynesçilik esas olarak Keynes'in üretim ve istihdam düzeyinin ve bu düzeydeki dalgalanmaların toplam talep tarafından belirlendiği görüşünü benimser. Dolayısıyla, tam istihdam gerçek ücretlerin düzeyinden ziyade talebin düzeyine bağlıdır. Toplam talep düzeyi belirleyici olduğuna göre, çözümlemenin ağırlığı toplam talebin öğeleri, yani tüketim, yatırım, devlet harcamaları, vergiler, ithalat ve ihracat üzerinde toplanır. Devlet müdahalesinin esas olarak maliye politikası aracılığıyla toplam talebin düzenlenmesine yöneltilmesi gereği savunulur (2).

Geleneksel Keynesçilik, Keynes'in görüşlerini popüler hale getirmek, öğretimini kolaylaştırmak ve politika uygulamalarını kesin, kontrol edilebilir, yönlendirilebilir hale getirerek basitleştirmek amacıyla, bu görüşleri az sayıda makroekonomik değişken arasındaki ilişkilere indirgeyen basitleştirilmiş modellere dönüştürür. Devlet müdahalesini de, *fiskalist* (maliye politikasına ağırlık veren) bir yaklaşımla gene az sayıda makroekonomik değişken açısından ele alır (Örneğin Klein, Pengi gibi yazarlar). Ekonominin işleyişinin çözümlenmesinin az sayıda makroekonomik değişken arasındaki ilişkiye indirgenmesinin nedeni şudur: ekonomi derneşik (aggregate) düzeyde birbirinden ayrılmış homojen akımların bir bütünü olarak görülür ve bu akımlar arasında istikrarlı ilişkiler olduğu kabul edilir. Makro düzeydeki istikrarlı ilişkiler sayesinde, devlet ekonomiyi bu düzeyde müdahale ettiğinde ekonomideki akımları merkezi olarak düzenlemesi mümkün olur (3).

J. Hicks ve A. Hansen tarafından geliştirilen ve Hicks - Hansen diyagramı adı verilen IS - LM eğrileri çözümlenmesi, hangi koşullar altında az sayıda makro değişkene müdahale edildiğinde başarı sağlanacağı inceler. Makroekonomi çözümlenmesi, denge durumu yatırım - tasarruf eğrisi (IS eğrisi) tarafından temsil edilen mallar kesimi açısından ve denge durumu para arzı ve para talebi eğrisi (LM) eğrisi ta-

rafından temsil edilen para kesimi açısından yapılır. Ekonomideki gelir düzeyi IS eğrisi ile LM eğrisinin kesiştiği noktada, yani mallar kesimindeki arz-talep koşulları ile parasal kesimdeki arz-talep koşulları tarafından belirlenir. Eğer ekonomideki harcamaların faiz esnekliği düşük, para talebinin faiz esnekliği yüksekse, toplam talebe derneşik düzeyde müdahale üretimi arttıracaktır. Eğer harcamaların faiz esnekliği sıfır, para talebinin faiz esnekliği sonsuzsa, harcama akımlarındaki değişimler faiz haddini etkilemeden doğrudan doğruya üretim düzeyini etkileyecektir. Dolayısıyla parasal etmenlerin etkisi, parasal göstergeleri bozmadan toplam talebi etkileyerek üretimi ve istihdamı artırma yönünde olacaktır.

Samuelson'a göre post-Keynesçi neoklasik sentez aslında hem Keynesçiliği monetarizmle, hem de maliye politikasını para politikalarıyla bütünleştirmiştir. Böylece neoklasik sentez para ve maliye politikalarını gelir düzeyinin belirlenmesi kuramı ve para kuramı ile bütünleştirir, ayrıca belirgin bir paranın dönme hızı kuramı sunarak monetarist ve Keynesçi makro-iktisat kuramlarının sentezini yapar (4). Samuelson'un bu çözümlemesine rağmen, onun IS - LM çözümlenmeleri, özellikle faiz haddi aletine dayanan para politikasının üretimi ve istihdamı arttırmada etkü olmayacağı, dolayısıyla maliye politikası uygulamak gerektiği sonucuna ulaşmasını engellemez, bu nedenle de yaklaşımı «fiskalist» olarak nitelendirilir. Yani Samuelson'un monetaristlerle fiskalistler arasındaki tartışmanın bütünleştirilebileceği savunusu, ulaştığı bu sonuç karşısında havada kalır.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşılacağı üzere, geleneksel Keynesçilikte işsizlik sorunu makro düzeyde ortaya çıkan bir sorundur ve kaynak dağılımı sorunundan farklıdır, nisbi fiyatlardan, talebin ya da üretimin bileşiminden bağımsızdır. Yani işsizlik sorunu mikroekonomik işleyişten bağımsızdır. Bu sonuç doğrudan doğruya neoklasik sentezin felsefesinden çıkarılmaktadır. Neoklasik sentez neoklasik iktisatla Keynesçiliğin bağdaştırılabileceğine inanır. J. Hicks, C. Schultze, A. Kahn, P. Samuelson gibi neoklasik sentezi savunan iktisatçılara göre, piyasa mekanizmasının işleyişine saygı göstermeden nisbi fiyatların kaynak dağılımı ve gelir bölüşümü işlevini yapması mümkün değildir. Öte yandan devletin makro düzeyde ekonomiye müdahale etmesi gerekir, çünkü Keynes'in geçici bir süre için de olsa ekonominin eksik istihdamda dengeye gelebileceği görüşü kabul edilir. Kısmen de sendikaların ve tekellerin varlığının yarattığı piyasa aksaklıkları ve esneksizlikleri nedeniyle, ekonominin tam istihdam düzeyine kendi kendine ulaşması siyasal olarak kabul edilebileceğinden çok daha uzun zaman alabilir. Devlet harcamalarını arttırmak, vergileri indirmek, bütçe açığı vererek

bunu emisyon yoluyla finanse etmek, böylece maliye ve para politikaları aracılığıyla talebi canlı tutarak iktisadi dalgalanmaları azaltmak, sonunda zaten ulaşılabilecek olan tam istihdama varmayı hızlandırmak mümkündür. Bu yolla talebi canlı tutmak mümkün olduğuna göre, piyasa mekanizmasının serbestçe çalışmasına izin vermek gerekir. Bu tavizler dışımda ekonominin işleyişi rekabetçi koşullar altında arz ve talebin fiyat ve miktar ilişkilerini belirlemesine dayanır (5).

2 — *Geleneksel Keynesçiliğin Krizi* : 1974 - 1975 duraklamasına kadar geçen dönemde Keynesçiler hızlı enflasyon ve işsizliğin bir arada varolmayacağı inancına sahiptiler. Bu ilişki Phillips Eğrisi adı altında formüle edilmişti ve işsizlikle enflasyonun her zaman birbiriyle değiş-tokuş edilebileceğini ifade ediyordu. Buna göre, ekonomideki işsizlik bir miktar enflasyon pahasına azaltılabilirdi, ya da enflasyonu düşürmek için bir miktar işsizliğe katlanmak gerekiyordu.

Fakat 1974 - 1975 duraklamasından sonra devletin büyümesi ve bütçe açıklarının artması artık işsizliği önleyemiyor, işsizlik artarken fiyatlar da durmadan yükseliyordu. 1975'de iki haneli enflasyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en yüksek işsizlik haddiyle beraber ortaya çıkıyor, hakim Keynesçi kuram ve politika tam bir açmazda düşüyordu. Varolan çerçeve içinde enflasyonu ve durgunluğu beraberce önleyecek politikalar önerilemiyordu. Çünkü zaten rekor düzeylere ulaşmış bütçe açıkları varken, daha yüksek bütçe açıkları emisyonla finanse edilirse işsizliğin azalacağını söylemeye kimse cesaret edemiyordu.

Enflasyon arttıkça işsizliğin de yükselmesi karşısında geleneksel Keynesçilik içinde krize açıklama getirme çabaları görülmeye başladı ve bunu politika önerileri izledi. Geleneksel Keynesçiler genel olarak monetarist eleştirilerin büyük bir kısmını kabul ettiler. Bir kısım ise monetaristlerin eleştirilerini haklı görmekle beraber politika önerilerini kabul edilmez buldular ve neoklasik sentez dışında çözümler aramaya çalıştılar.

Schultze, Samuelson, Kahn gibi geleneksel liberaller artık Keynesçi politikaları savunmaz duruma düştüler. Özellikle Keynesçi politikalar enflasyonist olduğu, işsizliği azaltmak için mutlaka enflasyonu yükselttiği, aşırı ücret artışlarını beslediği yolundaki muhafazakâr monetarist eleştiriler, neoklasik senteze yakın iktisatçıları geriletirdi ve ortak kuramlarının Keynesçi makro politikalar kısmını savunamıyorlardı.

3 — *Geleneksel Keynesçiliğin Krize Getirdiği Açıklamalar* : Gele-

neksel Keynesçilik enflasyon içinde işsizlik (stagflasyon) krizinde politika uygulamalarındaki başarısızlığın nedenini politikaların kötü uygulanmasında, yeteri kadar «ince ayar» (fine-tuning) tutturulmamasında bulur. Buna göre, politika uygulamasında enflasyon sınırlamasına dikkat gösterilmemiş, uyulmamıştır. Ekonomi tam istihdama yaklaştıkça ücret enflasyonu sınırına çarpmıştır. Keynesçi talep yönetimi, tam istihdama yaklaşırken işgücü rezervlerinin azaldığı koşullarda talebi pompalamaya devam etmiştir. Kısacası enflasyon, uygulanan maliye ve para politikalarının etkisiyle ortaya çıkan *aşırı talepten* kaynaklanmıştır. Bu politikaları uyarayan en önemli neden ise 1970'lerde ortaya çıkan *arz şokları*'dır. Arz şokları ise tarımsal üretim sorunlarından kaynaklanan gıda ve hammadde fiyatlarındaki artış, fakat özellikle petrol fiyatlarındaki muazzam artış biçiminde kendini göstermiştir. Fakat bir defalık ortaya çıkan bir arz şokunun yarattığı fiyat artışlarını besleyen ve maliyet enflasyonuna yol açan en önemli neden ise ücretlerin belirlenmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ücret artışlarıdır. Ücretler aşağıya doğru esnek değildir. Ücretlerin esnek olmamasının asıl nedeni ücret pazarlığının sendikal mücadele içinde yapılması ve parasal ücret artışlarının fiyat artışlarını da içerecek şekilde saptanması, yani endekslenmesidir. Ücretlerin artışı maliyetleri, maliyetlerin artışı ise fiyatları yükseltir. Böylece ücret-fiyat sarmalı başlar. İşte tam istihdama yaklaşıldığı bir durumda, Keynesçi talep yönetimi politikaları talebi pompalamaya devam etmiştir. Bunun üzerine 1970'lerin arz şokları gelince aşırı talep baskısına ücret artışlarından doğan maliyet enflasyonu baskısı katılmıştır. Enflasyon baskısı karşısında hükümetler genişletici politikalarından daraltıcı politikalara geçmiştir. Uygulanan daraltıcı politikalar faiz hadlerini, döviz kurlarını, dolaylı vergileri yükseltmiş, bu da maliyetleri ve fiyatları daha çok arttırmış, fiyat artışları da ücretlere yansımıştır. Daraltıcı politikalar ve ücretlerin rijitliği bir yandan enflasyonu önleyemezken, diğer yandan işsizliğe yol açmıştır. Böylece bütün bu süreci besleyen en önemli neden daraltıcı politika uygulamaları ile ücretlerin artış sürecidir. Ayrıca monetarist politikalar sistemin otomatik istikrar sağlayıcı mekanizmalarını da felce uğratmıştır. Üretimi arttırmadan ve otomatik istikrar sağlayıcı politikaları harekete geçirmeden uygulanan politikalar ücret taleplerini de arttırmakta ve enflasyon beklentilerini körüklemektedir. Enflasyon ve işsizlik varken ücretlerin aşağıya doğru esnek olmaması hem enflasyonu hem de işsizliği körükler⁽⁶⁾. Böylece, herhangi bir dışsal şokta, bir arz şokunda ücretler, dolayısıyla nisbi fiyatlar şoka uygun olarak değişmediğinde, sistem bu şoka uyarlanmamaktadır.

Geleneksel Keynesçilik işsizlik ve enflasyon krizinden önce politika önerilerini ekonomide atıl kapasite olduğu varsayımı altında ya-

parken, krizden sonra, talep yönetiminin üretimi arttırmasının önündeki engellerin ne olduğu sorusu önem kazanmıştır. Yukarıdaki açıklama esas olarak ücret rijitliği ve buna bağlı olarak enflasyon engellerinin önemini ön plana çıkarmaktadır. Geleneksel Keynesçilik içinde en çok kabul gören kriz açıklaması budur.

Neoklasik sentezin kurucusu Hicks'in, Keynesçi iktisadı, fiyat artışları ve işsizlik koşulları altında revizyona tabi tuttuğu zaman kendi IS - LM eğrisi çözümlemesini kullanmak yerine üretimin artışı önündeki engellere ağırlık vermesi ilginçtir. Hicks talebin genişlemesinin üretim artışına dönüştürülmesi için talebin genişlemesinin uyaracağı yatırım projelerini desteklemeye yetecek kadar hammadde stoklarının, ya da bunun için kullanılacak dövizin varlığının gerekli olduğunu savunur. Aksi halde talebi genişletici politikalar ya fiyat artışlarına ya da ödemeler dengesi sorunlarına yol açacaktır (7).

Aslında Hicks'in bu yeni yorumu IS - LM modelinin dış ödemeler sınırını ya da enflasyon sınırını gözönüne alarak genişletilmiş bir versiyonu olarak görülebilir. Çünkü yeni yorum maliye politikalarından kaynaklanan toplam talep değişmelerinin üretim artışını uyarması için gerekli ek koşulları aramaktadır. Fakat başka koşullar altında politika önerilerinin başarı şansının ne olduğu araştırılmaya başlandığı zaman kuramın kapsamının da sorgulanması kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim Hicks'in yeni yorumu O'nu geleneksel Keynesçilikten uzaklaştırıp, aşağıda inceleyeceğimiz ve yeni Cambridge Keynesçiliği olarak anılan akıma ilk adımları atmaya iter. Buna zıt akımlar ise, Keynesçi makro ekonominin «mikro temellerini» «genel denge» çerçevesine oturtarak, kendi kendine uyarlanan piyasa mekanizması içinde makro ekonomik ilişkilerin oluşmasını incelemeyi amaçlamıştır. Böylece birbirinden ayrı ve kopuk olarak ele alınan neoklasik mikroekonomi ile Keynesçi makroekonominin birbiriyle bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu akımın en bilinen temsilcisi Weintraub'dur (8). Fakat daha sonra görüleceği gibi, kendi kendine uyarlanan piyasa mekanizmasının işleyişine dayanarak aslında bu özelliği reddetmesi gereken makro dengesizlik kuramının temellerinin kurulmayacağını savunan görüşler Weintraub'un sentezini kabul edilmez bulurlar.

4 — *Geleneksel Keynesçiliğin Krize Karşı Politika Önerileri*: Geleneksel Keynesçilik çerçevesinde halen iktisatçılar enflasyon içinde işsizlik çözümlerinin ışığı altında *Keynesçi canlandırma politikasının enflasyonist olmaması* için belli başlı çarenin *gelirler politikası* uygulamak olduğunu savunurlar. Aslında yaptıkları çözümler gelirler politikasından kastedilen şeyin ücret artışlarının sınırlandırılması

olduğunu açıkça göstermektedir. Enflasyonist ortamda işsizliğin azalması için gerçek ücretlerin gerilemesi ya da ücret artışlarının fiyat artışlarının gerisinde kalması gereği Keynes'in görüşlerine de uygundur. Nitekim gelirler politikası bütün Keynesçi akımların hepsinin tartışmasız gerekli gördüğü bir politikadır.

Seidman bu görüşü son derece açık biçimde ifade eder: «Keynesçiler enflasyonu kontrol etmek için iktisadi canlandırma politikalarını tamamlayıcı bir ücret-fiyat politikası önermeye istekli olmak zorundadırlar. Ücret-fiyat politikası dünya durgunluğuna karşı Keynesçi canlandırma politikasının uygulanabilmesi için antienflasyonist anahtardır. Bu hoş olmayan politikayı kabul etmenin bedeli canlandırıcı politikalar da önermemektir» (9).

Gelirler politikasını uygulamanın yolu olarak önerilen çare de genellikle ücretin içinde belirlendiği kurumsal yapıların değişmesidir, çünkü varolan kurumsal yapılar istikrarsızlığı arttırmaktadır. Bu bağlamda en çok toplu pazarlık sistemi sorgulanmaktadır. Maliyetler üzerine belli bir kâr haddi uygulanmasına, yani «mark-up» sistemine dayanan oligopolist fiyat oluşumuna karşı tekelleşmeyi azaltma gereği üzerinde ise çok ender olarak durulmaktadır, çünkü mark-up sisteminde fiyatları arttıran esas etmenin ücretler olduğu kabul edilmektedir.

Gelirler politikası, toplu pazarlık yerine ücret artışlarını merkezi olarak yönlendirecek en uygun kurumların ve politikaların ne olması gerektiği konusu üzerinde yoğunlaşan tartışmalarla doludur. Geleneksel Keynesçilerin kabul edilebilir gördüğü gelirler politikası piyasanın serbest işleyişiyle uyumlu, onunla çelişmeyen bir yöntemle uygulanabilecek, esas olarak enflasyonu önlemenin aracı olacak bir gelirler politikası türü olmalıdır. Bu tür gelirler politikasına «*serbest piyasa gelirler politikası*» adı verilmektedir. Bu tür gelirler politikası mikro düzeyde ücret ve fiyat kontrollerine karşıdır. Ücret artışlarının ne olacağı da makro düzeyde saptanmalıdır. Fakat buna uyulması için kullanılacak yöntemler piyasanın serbest işleyişine uygun yöntemler olmalıdır.

Bu görüşlerin en bilinen ve şiddetli savunucusu Abba Lerner'dır (10). Lerner'a göre enflasyon aşırı talepten, enflasyonist gelir bölüşümü mücadelesinden veya enflasyonist beklentilerden kaynaklanıyor olabilir. Eğer enflasyon sadece aşırı toplam talepten kaynaklanmıyorsa, nominal talebi azaltarak enflasyon durdurulamaz, fakat ekonomi mutlaka ciddi bir durgunluğa, hatta depresyona girer. Hükümetler durgunluğu önlemek ve seçimleri kaybetmemek için talebi düşürmezler, ama talep aşırı artınca da paniğe kapılarak harcamaları kısarlar. Ücretlerin düş-

mesi ancak büyük bir işsizlikle sağlanabilir. Aslında gerçekçi bir enflasyon mücadelesinde enflasyona neyin yol açtığı önemli değildir, önemli olan depresyona yol açmadan enflasyonu durdurmaktır. Varolan makroekonomik politika bu sorunu çözmede pek az yardımcı olabilir. Keynesçi ekonomide nisbi fiyatları belirlemede piyasa mekanizmasının işleyişi içinde belli bir grup faaliyet yoktur. Kâr hadleri aslında küçük oynamalarla rekabetçi olarak belirlenir. Fakat fiyatlar artarken ücretler gerçek satın alma gücünü korumaya çalışarak ücret - fiyat - ücret sarmalına gireceği için, ücretlerin kontrolü fiyatların kontrolünden daha kolaydır.

Lerner'a göre ücretlerin denetimi piyasada nisbi fiyatların işleyişine dokunmadan yapılmalıdır. Ücret - fiyat kontrolleri buna ters düşer. Fakat sadece ikna yoluyla ücretlerin kontrol edilemeyeceği de açıktır. Lerner bunun yerine «*Piyasa Anti-enflasyon Planı*» (PAP) adını verdiği yöntemi önermektedir⁽¹¹⁾. Bu plana göre önemli olan ekonomide ortalama bir fiyat artışı tutturabilmek üzere ortalama bir ücretin saptanmasıdır. Kontrol firmaların net satışları, yani katma değeri üzerinden yapılacaktır. Her firmaya karşılıksız olarak PAP kredisi verilir. Bu kredi, net satışlar, kullanılan kaynaklardaki (işgücü ve sermaye) artış ve ekonomideki verimlilik artışına eşit olacak, böylece toplam talep ve toplam harcama artışı mal ve hizmet üretimi artışından fazla olmayacaktır. Fakat kredilerin firmalar arasında mübadelesine izin verilecek ve kredinin ücret, kâr, rant, faiz arasında paylaşımı tamamen firma ile çalışanlar arasındaki pazarlığa bırakılacak, böylece nisbi fiyat değişimleri piyasa gereklerine göre işleyecektir.

«Serbest piyasa gelirler politikası»nm önerilen başka bir şekli «*vergiye dayanan gelirler politikası*» ya da «*mali teşviğe dayanan gelirler politikası*»dır. Buna göre devlet belli bir ücret artışı saptar. Bu politika iki şekilde uygulanabilir. Ortalamaya uymayandan vergi alınır veya uyanlara vergi indirimi uygulanır⁽¹²⁾. Böyle bir politikanın uygulanmasını kolaylaştırmak üzere sadece en büyük 2000 firmayı kapsaması önerilmekte, diğerlerinin bu uygulamayı izleyeceği düşünülmektedir. Bu tür bir politikanın amacı gelirler politikasının talebi ve teknoloji maliyetlerini etkilemek gibi olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. Politika uygulaması özendirme veya cezalandırmaya dayandığı için piyasanın işleyişine ortalama ücret düzeyi dışında dokunulmamış olacaktır.

Bu akım içindeki bazı iktisatçılar ücret kontrolü yanında ek politikalar da önermektedirler. Bunlardan biri, sadece ücret standardının değil, fiyat standartlarının da getirilmesini önerir. Bu sayede fiyat ar-

tışları dizginlenebilecek, fakat aynı zamanda piyasanın kaynak dağılımı işlevi engellenmeden politikaların Keynesçi mali teşvik ve yol gösterici özellikler birleştirilebilecektir⁽¹³⁾.

Tobin'e göre, talebe yönelik maliye ve para politikaları yanında, sermaye birikimini kolaylaştıran hızlandırılmış amortisman, vergi indirimleri, araştırma-geliştirme faaliyetlerine teşvik ve beşeri sermayenin arttırılması için yatırımlar, işgücü piyasalarının düzenlenmesi gibi politikalar arz cephesine yönelik olarak kullanılabilir ve neoklasik sentezin ruhuna uygundur⁽¹⁴⁾.

Bazı Keynesçilerin getirdiği politika önerileri ise monetarizmin kine çok yakındır ya da onlarla özdeştir. Neoklasik sentezin en sağ kanadında yer alan Assar Lindbeck aşırı talep artışı, enflasyonu ve işsizliği körükleyen etmenler olarak, uluslararası rezerv paralarındaki aşırı artışı, petrol fiyatlarının artışı, daha yüksek ithal fiyatlarını, dolaylı vergileri, daha yüksek «mark-up», daha yüksek ücretleri, piyasa gücüne sahip organize gruplar arasında nisbi fiyatlar üzerine mücadeleyi sayar. Fakat ona göre aşırı talebin kaynağı devlettir. Devlet harcamaları özellikle seçimler sırasında aşırı artar. Hükümetler seçimleri kaybetmemek için işsizlik yaratmayı göze alamazlar⁽¹⁵⁾. Lindbeck'in buna karşı getirdiği öneri, önemli ülkelerde anayasal reformlar aracılığıyla *seçimlerin tarihlerinin farklılaştırılması*dır. Bu sayede ulusal politikaların uluslararası çapta etkileri azaltılabilir. Ayrıca enflasyonu önlemek için *parasal tedavi* gereklidir. Döviz kurlarının esnekliği sağlanarak ekonomi istenmeyen dış etkilerden korunmalıdır. Ücret ve fiyatların esnek olmaması ile *katma değer vergisi indirimi* yoluyla mücadele edebilir. Ücretlerin saptanması *serbest pazarlığa* bırakılmalıdır. Ayrıca gelirler politikası uygulanmalıdır. Fakat «sosyal kontratlar» oldukça iyi işleyen piyasa ekonomileri ile ahenkli olmayabilir. Bu nedenle serbest piyasa gelirler politikası tercih edilebilir. Fakat formel bir gelirler politikası uygulamak yerine sendikaların da istihdamdan sorumlu olduğunu kabul eden genel bir konsensüs yaratmak daha iyidir. Görüldüğü gibi ve daha aşağıda görülebileceği gibi, Keynesçi sosyal demokrat uygulamaların en başarılı sayıldığı İsveç'de Sosyal Demokratik Parti'nin en uzun süreli ve en popüler danışmanı olan Lindbeck'in pek çok politika önerisi monetarizme çok yakındır veya onuna özdeştir.

Kısacası, geleneksel Keynesçiler arasında «serbest piyasaya bağlılık» eskisi kadar hakimdir. Bu iktisatçılar aşırı talebi kısıcı politikaları desteklemekte, talep yönetimi politikalarına «serbest piyasa gelirler politikası» adı verilen ücret sınırlamaları hakim olmakta, ekonomiye mikro düzeyde müdahale yerine mali teşviklere veya caydırmaya da-

yanan az sayıda yöntemi savunmaktadırlar. Bu tavırları, farklı Keynesçi akımların önerdikleri alması politikalarına yönelttikleri şiddetli eleştirilerde iyice belirginleşmektedir. Örneğin Schultze, Kahn, Samuelson gibi liberal Keynesçiler daha aşağıda göreceğimiz «sanayi politikası»na veya yeniden sanayileşme için yatırım politikalarına şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre mikro müdahale ve belli sanayileri ya da yatırımları destekleme politikası iktisadi karar almada siyasal etmenlerin gücünü artırır. Bürokratların verdikleri kararların girişimcilerin verdikleri kararlardan daha iyi olacağına inanmak için hiçbir neden yoktur. Ayrıca sanayi politikaları korumacılığı teşvik ederek etkinliği azaltır (16). Samuelson'a göre rekabeti ortadan kaldırarak istihdamı koruma politikaları kötü mikro iktisattır ve pek savunulabilecek bir sosyal politika değildir. Tobin'e göre de, eğer maliye ve para politikaları gelirler politikası desteğiyle görevini iyi yaparsa ayrıca sanayileşme politikası tartışması hiç ortaya bile çıkmaz (17).

B. DENGESİZLİK KEYNESÇİLİĞİ (18)

1 — *Kuramsal Çerçeve*: «Dengesizlik Keynesçiliği» akımı istihdam ve gelir düzeyindeki dalgalanmaları dengesizlik fiyatlarıyla birbirini izleyerek (ardışık) yapılan mübadelelerin süreci olarak inceler. Bu akıma göre nisbi fiyatlar mübadele hacmini etkiler. Eğer çeşitli nedenlerle, özellikle fiyatların esnek olmamasından dolayı, nisbi fiyatlar Walrasçı denge fiyatları değilse mübadelelerin hacmi de dengede olmayacaktır. Piyasalar yeteri kadar iyi koordine edilmiş olsalardı, denge fiyatları oluşabilirdi. Fakat piyasalar böyle olmadıklarına göre, piyasaların işleyiş sisteminin tümünü tam istihdamı gerçekleştirecek şekilde koordine edemez.

Fiyatların esnek olmadığı bir piyasada ortaya çıkan dengesizliğin diğer piyasalarda nasıl dengesizlik doğuracağı ve dengesizliği güçlendireceğini inceleyen dengesizlik Keynesçiliği akımı, ilk kez 1960'larda Leijonhufvud ve Clower tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra Barro ve Grossman Patinkin'in işgücü piyasası çözümlemesiyle Clower'ın mal piyasası çözümlemesini bir araya getirerek yaklaşımı bütünleştirmişlerdir (19).

Akımın çözümlemeleri geleneksel Keynesçiliğin Keynes iktisadının kilit özelliklerini ve iktisada yaptığı katkıları içermediği görüşünden yola çıkar. Buna göre, *Walrasçı «denge» kavramı Keynesçilerin reddetmesi ve tümüyle terketmesi gereken bir kavramdır*. Keynes'in kuramsal kavramları bireylerin seçimlerini nisbi fiyatların denge düzeyinde

olmadığı durumlarda yapmasıyla, yani mübadelelerin *dengesizlik fiyatlarıyla* yapıldığı durumlarla ilgilidir. IS - LM analizi gibi ortodoks Keynesçi analizler ise mübadelelerin denge fiyatlarıyla yapılabilecek kadar iyi koordine edilmiş bir sistem içinde yer aldığını varsayarlar. Keynesçi fikirleri denge çerçevesine oturtan bu yaklaşımlar kuramı dondurmuş, saptırmış ve özünden uzaklaştırmıştır. Halbuki kuramlaştırma *dengesizlik içinde mübadele süreci* üzerinde yoğunlaşmalıdır. Ancak bu şekilde sistemin amaçlanmayan ve gönüllü olmayan kötü işleyiş biçimleri açıklanabilir.

Dengesizlik Keyensçiliğine göre, piyasalar fiyatların denge düzeyinde oluşmasına izin vermeyecek ölçüde esneklikten yoksundur. Fiyatlar Walrasçı denge kurammdakinden farklı olarak yavaş ve mükemmel olmayan biçimde uyarlanırlar, dolayısıyla fiyatlar yerine miktarlar uyarlanır. Bu nedenle, fiyatlar hızla değişip arz ve talep arasında denge kurmak yerine, miktarlar denge dışı fiyatlara göre değişir. Böylece nisbi fiyatların katı olması durumunda fiyatlar ideal kaynak dağıtıcılık işlevlerini yerine getiremezler. Dengesizlik fiyatlarıyla yapılan ardaşık mübadeleler tek tek piyasaların işleyişinin işsizlik yaratmasına neden olur.

Bu mekanizma şöyle işler: Bir piyasada denge dışı fiyatlarda arz ve talep miktarları çakışmadığı zaman, arz fazlası durumunda yetersiz kalan talep mübadele hacmine üst sınır getirir veya talep fazlası durumunda bu kez mübadele hacmi yetersiz kalan arz miktarı tarafından belirlenir. Örneğin arz fazlası durumunda, fiyatlar dengesizlik fiyatları olduğu için, alıcılar denge fiyatından daha düşük bir fiyat ödemek isteyecekler, halbuki satıcılar denge fiyatının üzerinde bir fiyattan satmak isteyeceklerdir. Mübadele gönüllü olduğuna göre ve alıcılarla satıcılar tercihlerini birbirlerine empoze edemeyeceklerine göre, fülen mübadele edilen miktar denge miktarından daha düşük olacaktır. Dolayısıyla dengesizlik fiyatlarıyla yapılan mübadeleler denge düzeyinin altında mübadele hacmine yol açarak üretim hacminin de düşük kalmasına neden olacaktır.

2 — *Farklı İşsizlik Türleri*: Fiyatlar denge fiyatlarından düşük ya da yüksek olursa, mal piyasasındaki dengesizlik ücretlerin düzeyinin de dengesizlik düzeyi olmasına yol açar. Fiyatlar aşırı yüksek ise veri parasal ücret düzeyi aşırı düşüktür, fakat gerçek ücretlerdeki düşüş işsizliğin azalmasına yardım etmez. Ücretlerin aşırı yüksek veya aşırı düşük olması mal piyasalarında da dengesizliğe yol açar. Çünkü belli bir istihdam düzeyinde ücretler aşırı yüksek ise, toplam talep bu istihdam düzeyi için aşırı yüksek olacak, işgücü arzı da aşırı yüksek

olacaktır. Fiyatların, aşırı yüksek olması ise, belli bir üretim düzeyinde gene işgücü arzının aşırı düzeyde olmasına yol açacaktır, çünkü işgücü gelirleri aşırı sıkışmış olacaktır. Kısacası, fiyatlar denge düzeyinde değilse işsizlik ortaya çıkacaktır.

Bu kurama göre, fiyatların ve ücretlerin aşırı düşük ya da aşırı yüksek olması farklı türlerde işsizliğin ortaya çıkmasına yol açar. *Üç tür işsizlikten* söz etmek mümkündür: *Keynesçi işsizlik*, *klasik işsizlik*, *bastırılmış enflasyon* (20). *Keynesçi işsizlik* durumunda fiyatlar denge fiyatlarından yüksektir; fiyatların aşırı yüksek olması, hem aşırı mal arzı, hem de aşırı işgücü arzı yaratır, bu da Keynesçi işsizliğe yol açar. *Klasik işsizlik* (stagflasyon) durumunda ücretler aşırı yüksektir; aşırı yüksek ücretler aşırı işgücü arzı yaratırken mal piyasasında da aşırı talebe neden olur, fiyatlar da aşırı yükselir. Klasik işsizlik durumu stagflasyon durumudur. Ücretlerin aşırı olması aşırı işgücü arzı yoluyla işsizliğe, aşırı mal talebi aşırı yüksek fiyatlar yoluyla enflasyona neden olur. *Bastırılmış enflasyonda* ise hem işgücü piyasasında hem de mal piyasasında aşırı talep vardır, çünkü ücretler ve fiyatlar aşırı düşüktür. Bastırılmış enflasyonda aslında işgücü yetersizliği vardır. Fakat istihdam ve gelir düzeyi işgücü arzı tarafından belirlenmektedir. Bu ise üretimi sınırlı tutmaktadır, çünkü firmalar üretimleri işgücü arzına göre sınırlamaktadırlar. Bastırılmış enflasyon fiyatların sabit varsayıldığı modellerde ortaya çıkar. Fiyatlar yukarıya doğru sabit tutulmadığı durumda ise, hem mal hem de işgücü piyasasındaki aşırı talep fiyatları arttırır, işgücü talebini uyarır, işsizlik de düşer veya ortadan kalkar. Dengesizlik her iki piyasada da fiyatları arttırma yönündedir. Bu durumda bastırılmış enflasyon «Keynesçi enflasyon» durumuna dönüşür. Yani hem fiyatlar hem de ücretler artar.

Yukarıdaki açıklamalar geleneksel Keynesçilikten farklı olarak farklı konjonktür dalgalanmalarını bir bütün içinde ele almayı ve daha genel bir çerçeve kurmayı amaçlamaktadır. Bu ele almayı ve daha genel bir çerçeve kurmayı amaçlamaktadır. Bu çerçeve içinde geleneksel Keynesçiliğin atıl kapasite — eksik talep — işsizlik koşulları sadece bir tür konjonktür olarak ortaya çıkmaktadır. Klasik işsizlik yani stagflasyonla ilgili açıklamaların ulaştığı sonuç açısından aslında geleneksel Keynesçilik yaklaşımından pek farklı değildir. Aşağıda politikalar incelenirken bu akımın eleştirdiği geleneksel Keynesçiliğe yakınlığı daha açıkça ortaya çıkacaktır.

3 — *Dengesizlik Keynesçiliğin Politika Önerileri*: Kuramsal çerçevesinden anlaşılacağı üzere, dengesizlik yaklaşımı denge durumu ile uğraşmasa bile, denge fiyatlarına ulaşmanın sistemin istikrarı bakı-

mmdan gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kuram bu nedenle dengeye ulaşma sonucu ile ilgilenir. Burada işsizlik geleneksel Keynesçilikte olduğunun tersine kaynak dağılımından bağımsız bir sorun değil, *kaynak dağılımı sorununun* bir ürünüdür, hatta bir türüdür. Bu nedenle makro değişkenlerin büyüklüğü kadar bileşimi — yani kaynak dağılımı sorunu — istikrar bakımından önem taşır. Geleneksel Keynesçiler bu bileşimin önemini ihmal ettikleri için şiddetle eleştirilir. Bu nedenle önerilen politika bileşiminin de farklı olması gerekir. Fiyatlar dengesizlik düzeyinde olduğunda ve fiyat rijitliği nedeniyle fiyatlar yerine miktarlar uyarlandığında, politikaların sistemi tam istihdam dengesine ulaştırabilmesi için sadece makro düzeyde müdahale yetmez. Politikaların başarılı olması için *denge fiyatlarının oluşmasına hizmet etmeleri* zorunludur. Bu da makro değişkenlerin büyüklüğüne olduğu kadar bileşimine de müdahale etmeyi gerektirir. Piyasaların yeteri kadar esneklikle çalışıp denge fiyatlarını oluşturmaya yardım etmek üzere, farklı tür piyasalara yönelik *mikro ekonomik politikalar toplam talep politikalarıyla birlikte* kullanılmalıdır. Sadece toplam talebi yükselten politikalar istihdamı ve geliri arttırabilir. Fakat bunun kendi başına tam istihdamı gerçekleştirecek kaynak dağılımını sağlayacağını iddia etmek mümkün değildir. Arz cephesinde de kaynak dağılımı ve nisbi fiyat sorunlarına ek müdahaleler gereklidir. Kriz içinde Keynesçi politikaların başarısız olmalarının en önemli nedeni sadece makro değişkenlerin büyüklüğüne yönelik olmaları, farklı tür piyasalardaki farklı tür dengesizlikleri ve kaynak dağılımı sorunlarını ihmal etmeleridir.

Nisbi fiyat dengesizliklerini düzeltmek için ne tür müdahalelerin gerektiği ile ilgili tartışmalardan şu sonuç çıkmaktadır: Hangi tür müdahalenin hangi dozda gerektiği *işsizliğin kaynağına ve dengesizliğin derecesine* bağlı olarak belirlenmelidir. Her konjonktür farklı tür politikaların ve dengesizliğin derecesine göre politika dozlarının doğru şaplanması gerektirir. Bu nedenle *krizin ve sorunların kaynağının ve türünün doğru teşhis edilmesi* büyük önem taşır.

Keynesçi işsizlik durumunda, yani fiyatlar aşırı yüksek ise ve gerçek ücretler düşüyorsa ya da artmıyorsa geleneksel Keynesçi politikalar etkili olacaktır. Gelir düzeyini ve istihdamı belirleyen etmen toplam harcamalar olacağına göre, devlet harcamaların arttırılması ve vergi indirimini yoluyla toplam harcamalardaki artış hem mal piyasasındaki arz fazlasını hem de işgücü piyasasındaki arz fazlasını ortadan kaldırılabılır. Fakat gelir ve istihdam düzeyinin ne kadar yükseleceği ekonomide ortaya çıkan fiyatlara bağlı olacaktır. Örneğin ücret düzeyi ne kadar yüksekse ulaşılan istihdam düzeyi o kadar düşük olacaktır. Bu nedenle gelir düzeyi ve gelirin paylaşımı ile ilgili amaçları gerçekleşt-

tirmek üzere, *bütçe politikalarının fiyatlar ve gelirler politikaları ve bunların gerektirdiği para politikaları ile desteklenmesi gerekir* (21).

Keynesçi işsizlik durumunda aşırı yüksek fiyatların düşürülmesi için *devalüasyon* da önerilen politikalar arasındadır. Devalüasyon aşırı yüksek fiyatları düşürerek ihracat talebinin artmasını sağlayacaktır. Bu görüşü destekleyen bazı yazarlar ihracat-önderliğinde büyümenin tüketim-önderliğinde büyümeden daha üstün olduğunu kabul eder (22).

Stagflasyon veya klasik işsizlik durumunda gerçek ücretlerin aşırı yüksek olması işsizliğin kaynağıdır. Devlet harcamalarının artışı sadece aşırı talebi yükseltecek ve fiyatları arttıracak, fakat ücretlerin fiyat artışlarını izlediği ve gerçek ücretlerin düşmediği durumda işsizliği azaltmayacaktır. Fiyatları düşürmek üzere harcamaların kısılması, vergilerin arttırılması ve sıkı para politikası uygulanabilir, fakat gerçek ücretler düşmediği sürece işsizlik yine azalmayacak, tersine artacaktır. Bu tür işsizliği önlemenin yolu *gelirler ve fiyatlar politikası aracılığıyla gerçek ücretlerin düşürülmesi ve parasal ücretlerin enflasyondan daha yavaş artmasının sağlanmasıdır*. Böylece daha düşük bir gerçek ücret düzeyi ve daha yüksek bir kâr haddi ile istihdam ve üretim artacaktır. Fiyatların artış hızının yavaşlaması için bütçe politikası aracılığıyla *harcamalar kısılarak parasal genişlemenin fiyat artış hızı gerisinde kalması* sağlanmalıdır. Ek olarak, eğer yüksek talep ithalatı uyararak ekonomiyi smırlandırıyorrsa *dış ticaret müdahaleleri* de gerekecektir (23).

Baskı altına alınmış enflasyon durumunda her iki piyasada da talep fazlası bulunmaktadır. Bu durum gerçek dünyada enderdir ve bazı sosyalist ülkelerde varolduğu söylenmektedir. İstihdam ve gelir düzeyinin düşüklüğü sorunu işgücü arzının yetersiz olmasından kaynaklandığına göre, işgücü arzını arttırmadan sadece bütçe politikalarıyla gelir düzeyinin yükselmesi olanaksızdır. Bu nedenle bütçe politikaları yerine *mal piyasalarında miktar kısıtlamaları* yoluyla genel bir talep fazlasının enflasyon yaratması önenebilir. Bunun yanında, *gerçek ücretlerin arttırılması*, yani ücret artışlarının fiyat artışlarından yüksek olması, *vergi indirimi ve gelir transferleri* aracılığıyla sağlanabilir. Gerçek ücretin artışı bir yandan işgücü arzını arttıracak, bir yandan da aşırı talebi düşürecektir. Öte yandan tüketim eğilimi birden düşük olduğu için, ücret artışları kendinden daha az talep yaratacağı için mal piyasasındaki aşırı talebi de azaltacaktır. Kısaca, *gelirler ve fiyatlar politikaları miktar kısıtlamaları politikasını desteklemedir* (24). Aksi halde aşırı düşük fiyatları ve ücretleri yükseltmek ve toplam talebi genişletmek üzere politikalar uygulamak gerekecektir.

Dengesizlik Keynesçiliğinin çok özel bir hal olan bastırılmış enflasyon durumu ile ilgili çözümlenmeleri bir yana bırakılırsa (bu durum kuramın «en genel olma» çabasının bir garipliği olarak görülebilir), özellikle stagflasyon bakımından getirdiği politika önerileri geleneksel Keynesçilikten bile daha geride ve monetarizme yakın. Geleneksel Keynesçiler stagflasyonda hiç olmazsa hâlâ ekonomiyi canlandırma endişesi taşıyorlar, gerçek ücretler düşünce bunun mutlaka durgunluğa yol açacağını savunuyorlar. Kuramsal açıklamalar farklı olsa ve «dengesizliği» ön plâna çıkarsa bile dengesizlik akımında politikaların hedefi Walrasçı denge durumuna ulaşmaktır. Bu bakımdan dengesizlik yaklaşımının öncülerinden olan Profesör Barro'nun şimdilerde artık klasik ekolün önderlerinden biri olması ve piyasaların temizlenmesi kuramlarını savunmaya başlaması hiç şaşırtıcı olmasa gerekir (25).

C. YENİ CAMBRIDGE KEYNESÇİLİĞİ

1 — *Kurumsal Temelleri*: Bu akım kendine Cambridge İktisadi Politika Grubu (Cambridge Economic Policy Group) adını verir ve *Cambridge Economic Policy Review* dergisi esas olarak bu akımın görüşlerini yansıtır. Akımın temsilcileri olan Godley, Cripps, Fetherson, Meore, Roades, Tarling, Wilkinson gibi iktisatçılar Keynesçiliği 1970'lerin ve 1980'lerin krizi çerçevesinde gözden geçirme amacını taşır ve uluslararası rekabette ve ulusal olarak gerileyen İngiltere'nin gerileme nedenlerini ve gerileme koşullarını araştırır. Bu akım, çözümlenmeleri ve politika önerileri bakımından gayet ilginç şekilde az gelişmiş ülkelerdeki tartışmaları en çok çağrıştıran Keynesçi akımdır.

«Yeni Keynesçilik» olarak da anılan yeni Cambridge Keynesçiliği, geleneksel Keynesçiliğin önermelerini çözümlenmeye, *mali varlıkların kullanılabilir gelir ve harcamalar üzerindeki etkilerini, ücretlerin ve fiyatların oluşumunu ve uluslararası rekabet gücünü* dahil ederek genişletmeye ve iyileştirmeye çalışır. Fakat, çözümlenmeleri geleneksel Keynesçilikten oldukça farklı politika önerilerine ulaşmaları sonucuna varır.

Yeni Keynesçilik «vülger» (kaba) Keynesçilik olarak isimlendirildiği geleneksel Keynesçiliğin mali stok ve akımları ele alışının çok yetersiz olduğu görüşünden hareket eder. Kaba Keynesçi politikaların yetersizliği, talep yönetimi politikalarında ortaya çıkan keskin geri dönüşlerden anlaşılabilir. Talep yönetimi politikaları güçlü genişleme uygulamasından sonra kriz koşullarında hızla daraltma politikalarına dö-

nüşmüştür. Bu keskin geriye dönüşler daha önce uygulanan politikaların kabul edilemez olduğunu gösterir (26).

Yeni Cambridge Keynesçiliğinin kuramsal çerçevesi Cambridge İktisadi Politika Grubu modeli ile temsil edilir (27). Bu model içinde üç temel belirleyici etmen vardır: *mali servetlerin harcamalara etkisi ve dış ödemeler dengesi sınırının önemi, ücretlerin oluşması, uluslararası rekabet gücü.*

Mali servetlerin toplam talep üzerindeki etkisi ile ilgili çözümler bu kuramın kendine özgü yanıdır. Buna göre, harcanabilir gelir özel kesimin geçmiş yıllardaki geliri, bu gelirden yaptığı tasarruflarla satın alınan mali servetlerin miktarı ve cari yıldaki geliri tarafından belirlenir. Eğer mali servetler çözümlenerek harcamaları (tüketim) finanse etmek üzere kullanılırsa harcamalar o yılın gelirinden daha yüksek olabilir (ya da tersi). Gelir ile harcama arasındaki farklılık etkisini doğrudan doğruya dış ödemeler dengesi üzerinde gösterir. Dolayısıyla devletin iç talebi canlandırmak üzere açık bütçe politikası uygulaması ekonomi içinde istihdamı ve üretimi uyarmak yerine ithalatı uyarabilir (Yukarıda görüldüğü gibi IS-LM ekolü kurucusu Hicks buna yakın bir analiz yapmaktadır). Uluslararası fiyat mekanizması etkin olarak işlemediği sürece ekonomide daha yüksek bir faaliyet düzeyi daha büyük bir dış ödemeler dengesi açığına yol açar. Bu da sonunda kendine eşit bir bütçe açığına neden olur. Yani sadece talep yönetimine yönelik Keynesçi politikalar «ince ayar» yapma çabası içinde olsalar bile aşırı genişlemeye neden olurlar. Mali varlıkların varlığı politikalarla ekonomide «ince ayar» yapmayı olanaksız kılar.

Yeni Cambridge Keynesçiliğinin geleneksel Keynesçilikten farklı ikinci önermesi enflasyonla ve buna bağlı olarak *ücretlerle* ilgilidir. Buna göre, işçilerin gerçekleştirmeyi istedikleri bir «*hedef gerçek ücret düzeyi*» vardır. Bu düzey egzojen olarak «sosyolojik etmenler» tarafından belirlenir. İşçiler bu gerçek ücret düzeyine ulaşabilmek için hem vergi artışlarını hem fiyat artışlarını telafi edecek, hem de gerçek ücretlerde hedeflenen artışı sağlayacak kadar parasal ücret artışı talep ederler. *Ex post* olarak bu gerçek ücret düzeyini gerçekleştiremeyebilirler, çünkü kaynaklar buna izin vermeyebilir, fakat bu süreç daha yüksek parasal ücret düzeyi ve daha yüksek enflasyona neden olur. Çünkü firmalar fiyatlarını belirlerken ücretlerin en önemli parçası olduğu maliyetlerine belli bir kâr haddi (mark-up) uygularlar. Böylece parasal ücret artışı fiyatların artışına yol açar. Kısaca ücretler ve dolayısıyla enflasyon piyasa güçlerinden hemen tümüyle bağımsız olan kurumsal pazarlık tarafından belirlenir. Fakat işsizlik azaldıkça enflasyon da aza-

labilir, çünkü daha yüksek üretim düzeyiyle beraber azalan işsizlik gerçek ücret düzeyinde hedeflenen artışların gerçekleştirilmesini mümkün kılarak enflasyonu önler. Böylece enflasyona yol açan etmen, yani gerçek ücret artışlarının gerçekleştirilememesinden dolayı parasal ücretlerin durmadan tırmanma eğilimi göstermesi ve bunun ücret - fiyat döviz kuru sarmalı şeklinde enflasyonist baskı yaratması ortadan kalkmış olur. Farkedileceği üzere, bu görüş Phillips Eğrisi analizini tam tersine çevirmektedir⁽²⁸⁾. Kısaca, ücretlerin artışı işsizliğe yol açmaz, işsizliğin artışı üretim artışının geri kalmasından kaynaklanır. Ücretlerin düşüklüğü talebi kısacağı için işsizliğe çare olmaz. Bu model içinde büyümeyi ve istihdamı sınırlayan en önemli etmen *yatırımların düşük kalmasıdır*. Yatırımların düşük kalması doğrudan doğruya ulusal sanayilerin dünya pazarlarındaki payları ile ilgilidir. Bu payı aşırı değerli döviz kurları olumsuz yönde etkiler. Fakat dünyada uluslararası rekabet esas olarak sanayi kesiminin dinamizmine bağlıdır. Eğer bu dinamizm ve rekabet yoksa verimlilik artışı ve yatırım artışı yavaşlayacaktır. Yatırımların düşük kalması sanayinin teknolojik ilerlemeye, dünyada değişen talep örüntüsüne ve ürün çeşitlendirilmesine uyum sağlanmasını önler, uluslararası rekabette geri kalmaya neden olur⁽²⁹⁾. Yatırımların artabilmesi için ise yatırımın kârlılığının artması gerekir. Kâr hadlerinin, kâr payının ve verimliliğin artışı ise *kapasite kullanım oranlarının artmasıyla* önemli ölçüde sağlanabilir. İhracat performansının kötü olması ve daraltıcı politikalar üretimi ve kapasite kullanım oranlarını olumsuz yönde etkiler, bu yatırımlar yavaşlatır ve kârların düşük kalmasına neden olur.

2 — *Yeni Cambridge Keynesçiliği'nin Kriz Açıklaması*: Yeni Cambridge Keynesçiliğine göre dünya krizi esas olarak «dış şoklar» tarafından uyarılmış, ekonomideki esneksizlikler dış şoklara uymayı zorlaştırmış, petrol ve hammadde fiyatlarının artışı karşısında döviz kurları sisteminin çökmesi tehlikesi doğmuş, devletlerin izledikleri daraltıcı politikalar şokları krize dönüştürmüş, uluslararası kuruluşların bu politikaları desteklemesiyle sorun daha da derinleşmiştir⁽³⁰⁾.

Bu analize göre fiyat artışları yüksek enerji ve hammadde fiyatları tarafından uyarıldı, ek olarak da deflasyonist etki yaptı. Enerji sınırlaması ve enerji ithalinin yarattığı mali kaynakların dışa akışı krizden toparlanmayı engelleyici önemli bir etmen oldu. Bu da kârları azaltmakta, yatırımları engellemekte, verimliliğin düşük kalmasına yol açmakta ve borçlanma potansiyelini düşürmektedir.

Hükümetlerin uyguladığı daraltıcı politikalar yüksek enerji fiyatlarının deflasyonist etkilerini körüklemiştir. Daraltıcı politikalarla, top-

lam talebi canlı tutup yüksek istihdamı sürdürmeye çalışan politikarlardan vazgeçmiştir. Amaç dış ödemeler dengesizliklerini ve açıklarını azaltmak, yerli paraya karşı spekülasyonu önlemek, devletin borçlanmasını sınırlamak, mali piyasalarda istikrar sağlamak, kısaca büyüme yerine mali istikrar olmuştur. Daraltıcı politikalar iktisadi faaliyetleri daraltarak bütçe açıklarını arttırmıştır. Devletin yüksek faizle borçlanması durgunluğa katkıda bulunmuştur. Devlet harcamalarının kısılması ve vergilerin arttırılması ise «gerçek ücret direnmesi»ne yol açarak enflasyonu körüklemiştir. Sendikalar, dolaysız ve özellikle dolaylı vergilerin arttırılması, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarının arttırılması ya da fiyat karşılığında satılmaya başlaması karşısında, gerçek ücretleri korumak amacıyla daha yüksek parasal ücretler için mücadele etmeye başlamışlardır.

Daraltıcı politikalar enflasyonu azaltsa bile büyümeyi ve istihdamı arttırmamakta, tersine yavaşlatmaktadır. Özellikle, para arzını kontrol ederek enflasyonu düşürmeye çalışmak hiç etkin olmamıştır. Eğer fiyatlar düşmüşse, bunun nedeni iktisadi daralma, ücret kontrolleri ve uçuz ithal malları olmuştur. Durgunluk sürdükçe yatırımcıların gelecek hakkındaki beklentileri kötüleşmekte, bu ise krizden çıkmayı bütünü güçleştirmektedir.

3 — *Yeni Cambridge Keynesçiliğinin Politika Önerileri:* Yeni Cambridge Keynesçilerinin durgunluğa ve enflasyona karşı önerdikleri politikalar genel bir genişleme politikası ile genişleme önündeki engelleri hafifletmek üzere uygulanacak politikaları içermektedir. Önerilen politikalar büyüme önündeki engellerin hangilerinin en önemlileri olduğuna bağlı olarak ortaya konmaktadır ve bu konuda görüş birliği yoktur. İç darboğazlar, yükselen ücretler, ithal malların iç pazarı sarması, vergi artışları, yüksek faizler, yetersiz kârlar büyümenin önündeki engellerden en önemlileridir.

Yeni Cambridge iktisatçılarının hepsinin politika bakımından üzerinde anlaştığı konu, *enflasyonu azaltmak ve büyümeyi sağlamak için geleneksel doğrultuda ekonomiyi canlandırıcı politikaların ve ekonomik genişlemenin ödemeler dengesini bozmaması için ithalatın kontrolü politikasının gerekli olduğudur.* İktisadi canlandırma politikaları ile kastedilen şey esas olarak daraltıcı politikaların yarattığı iktisadi daralmayı tersine çevirmektir. İstihdam artışı, işsizliğin azalması ve büyüme hiçbir mali istikrar uğruna feda edilmemelidir. Talep genişletici politikaların üretimi uyarabilmesi için ithalatın artıp ödemeler dengesini bozmasını önlemek gerekir. Aksi halde genişletici politikaların kesintiye uğramadan ve keskin geri dönüş göstermeden uygulanabilmesi

olanaksızdır. Fakat dışa açık ekonomilerde iktisadi genişlemenin gerektirdiği ithalat miktarı o denli büyüktür ki, sadece devalüasyon yapılarak ithalatın aşırı genişlemesini önlemek mümkün olmaz. Yapılacak devalüasyon o denli büyük boyutlu olmalıdır ki ithal talebini kısabilsin. Ayrıca devalüasyon yoluyla gerçekleşecek büyüme çok uzun bir zaman alır. Fakat böyle bir devalüasyon katlanılamayacak ölçüde büyük fiyat artışlarına neden olur. Devalüasyonun getireceği fiyat artışlarının gerçek ücretleri düşürmesine yıllarca katlanmak gerekir. Ek olarak, devalüasyonun ticaret hadleri üzerindeki etkisi sınırlı kalabilir. Bunun yanında, ihracat önderliğinde büyüme ancak dünya çapında, bir genişleme olması halinde söz konusu olabilir. Boğaz boğaza rekabetle ihracatı büyük ölçüde arttırmak mümkün değildir.

Yukarıda sayılan nedenlerle, yeni Keynesçilik dış ticareti kontrol için devalüasyon değil *ithalat kontrollerini* önerir. İthalat kontrolleri hızlı ve deflasyonist olmayan büyümeyi uyaracaktır. İthalat kontrolleri dış dünya ile rekabeti azaltacağı için bir miktar enflasyona yol açabilir. Fakat işsizlik düşeceği ve üretim artacağı için enflasyonist olmadan ücret artışlarını gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Öte yandan ithal kontrolleri mümkün olduğu kadar selektif değil genel olmalıdır. Etkin çalışmayan firmalar korumacılığı bahane ederek özel olarak desteklenmemelidir. Canlılık ve yenilikler genel iç canlanmadan kaynaklanmalıdır.

Kısacası, enflasyona ve deflasyona göre durmadan hacmi değişen talep yönetimi amacıyla «ince ayar» yapmaya yönelik maliye politikalarından vazgeçilmelidir. Bunların başarısız olduğu anlaşılmıştır. Bunlar yerine genişletici politikaların ithalat kontrolleri aracılığıyla sürekli olarak uygulanması mümkündür. İthalatın mamul mallar yerine büyümeye yardımcı ve destek olacak girdilere kaydırılması bu bakımdan önem kazanır. Böylece üçüncü dünya ülkelerinin ihracatı da azalmamış olur.

Yeni Cambridge iktisatçılarının çoğu gelirler politikasının gelir çelişmesine bir çare olabileceğini, fakat uygulamasının zor olduğunu düşünürler. Buna göre, eğer merkezi kurallar konup zorlayıcı uygulamalara gidilmeyecekse, gelirler politikası yüksek dozda konsensüs gerektirir. Eğer bu konsensüs yoksa, o zaman çoğulcu pazarlığın işlemesine izin vermek ve gönüllü uyanın getireceği enflasyona tolerans göstermek gerekir⁽³¹⁾. Öte yandan işçilerin net ücretlerini korumak üzere yaptıkları baskıların hafifletilmesinin ve gelirin yeniden bölüşümünün gerekli olduğunu da düşünürler. Yukarıda görüldüğü gibi, büyüme ve verimlilik artışı için gerekli yatırımların yapılabilmesi için, bu kuram-

sal çerçevede kârların gelir içindeki payının artması gerekir. Fakat kârların esas olarak genel genişleme ve verimlilik artışı sayesinde yükseleceği de kabul edilir. Bundan çıkan anlam *büyümenin meyvalarının daha çok kârları büyütmesi fakat ücretleri de arttırması yolundadır.*

Kârları yükseltmek için bazılarının önerdiği yol, üretim artışının kârlara ve ücretlere gitmesi, devletin bu artışa ortak olmaması, yani vergileri arttırmamasıdır. Aslında Cambridge İktisadi Politika Grubu Modeline göre, ithalat yeteri kadar azaltılıp ödemeler dengesi ihracat yapma gücüne göre smırlandırılırsa, ekonomiyi genişletmek için devlet harcamalarının artmasına pek gerek kalmayacaktır. Zaten devlet harcamalarının artması ek vergileri gerektirir, bu ise ücret taleplerini yükseltir ve enflasyona neden olur ⁽³²⁾.

Yukarıdaki görüşler genellikle gelirler politikasına çok büyük ağırlık vermekle beraber, gene de devalüasyonun kısa dönemli etkilerini önlemek üzere ücret artışlarını sınırlayacak gelirler politikasının gerekli olabileceği düşünülür. *Ücret artışlarını önlemek için vergi indirimleri, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarının artışının sınırlandırılması gibi politikalar gelirler politikasını destekleyebilir.* Öte yandan bazı yazarlar ücret artışları sisteminin uzun dönemde mutlaka *reforma* tabi tutulması gerektiğini düşünür ⁽³³⁾.

Cambridge Grubu içinde korumacılık ve ithalat kontrolleri üzerinde herkes anlaşırken, buna ek olarak hangi politikaların uygulanması gerektiği ile ilgili görüş birliği yoktur. Geri kalmış ve gerileyen bölgelere *bölgesel kalkınma için devlet yardımı* da genel kabul gören politikadır. Bu gruptaki iktisatçılar genel olarak makro düzeyde müdahaleye taraftar iken, az sayıda daha sol kanat yeni Cambridge iktisatçısı *selektif müdahaleyi* savunmaktadır. Yatırımları canlandırmak için spesifik teşvikler, ek olarak, özel kesim ile devlet arasında yatırım ve planlama anlaşmaları (bir tür teşvik belgesi sistemi) önerilmektedir. Bunlar selektif devlet yardımları ile yatırımların kârlılığı arasında ahenk kurmaya yardımcı olacak ve fiyat mekanizmasının işleyişini düzenleyecek çerçeveler olarak düşünülmemektedir ⁽³⁴⁾. Bu son öneriler hemen aşağıda inceleyeceğimiz «sanayi politikaları» akımının önerilerinin bir kısmıyla çakışmaktadır.

Yeni Cambridge Keynesçiliği stagflasyonda işsizliği önlemeye ve büyümeye verdiği önemle ve korumacılık önerisiyle diğer iki Keynesçi akımından önemli ölçüde ayrılmaktadır.

D. KEYNESÇİ TEMELLER AKIMI (FUNDAMENTALİST KEYNESÇİLİK) (36).

1 — *Kuramsal Çerçeve*: Bu akımın en önemli özelliği, Keynes'i klasiklerden ve neoklasiklerden ayıran temellerin araştırılmasıdır. Bu nedenle Coddington, bu akımı «fundamentalist» Keynesçilik olarak isimlendirmektedir (36). Esas olarak bu akımın görüşlerini yansıtan dergi *Journal of Post-Keynesian Economics*'dir, *Cambridge Journal of Economics* de bu akımı yansıtmaktadır. Çok şematikleştirmek pahasına da olsa, bu akımın en karakteristik tezlerinden biri, istihdam ve gelirdeki dalgalanmaların, ekonominin gelecekteki durumunun belirsizliği karşısında oluşmuş beklentilerin dalgalanmalarından kaynaklandığıdır. Akımın kuramsal çerçevesi içinde en önemli tezleri şu konular etrafında toplanır: *belirsizlik*, *piyasa «aksaklığı»*, *parasal ve mali istikrarsızlık*, *gelir bölüşümü*. Bütün bu tezler daha genel bir tezin parçalarıdır: sistemin istikrarı açısından *yatırımların en önemli belirleyici* olması. Şimdi bu tezlere biraz daha yakından bakalım.

Keynesçi temeller araştırılırken kuramın hareket noktası, neoklasik senteze göre yorumlanmış Keynesçiliğin Keynes'i temsil ettiği görüşüdür. Neoklasik kuram ikna edici açıklama yapma gücüne sahip değildir. Varsayımları gerçeği yansıtmaz, tarihsel olguları ve zamanı gözönüne almaz, kendi mantığı içinde bile tutarlı değildir. Kuramın gelişmesi ve toplumsal sorunları açıklayarak çözümüne yardım ederek politika önerileri getirebilmesi için neoklasik paradigmaya kapsamlı bir almaşık getirmek gerekir. Eicher'in ifadesiyle, «bu, ilk olarak, iktisat bilimini neoklasik kuramın entelektüel ölü toprağının yükünden kurtarmakla gerçekleştirilebilir» (37). Keynesçi Temeller akımına göre, bu, Keynes'in kuramının devrimci esaslara dönülerek mümkündür, yani Keynes'in neoklasik temellere getirdiği yıkıcı eleştirilerle ortaya koyduğu «devrimciliğinin» hangi alanlarda olduğunu yeniden değerlendirmekle mümkündür. *Keynes'in devrimciliği sürekli uyum ve esnekliğe dayanan piyasa mekanizması görüşünü reddetmesinde ve genel denge kavramını reddetmesindedir.*

Bu akım, Keynes'in kuramının en önemli özelliğinin ve devrimciliğinin *belirsizlik* konusundaki yaklaşımı olduğunu kabul eder. Buradan kalkarak da *yatırımların sistemin istikrarı açısından en önemli belirleyici* olduğunu savunur. Buna göre, toplam talebi ve toplam üretimi belirleyen en önemli etmenlerden biri olan yatırımlar, aynı zamanda belirsizliklere dolu gelecek hakkındaki değerlendirmelerden ve beklentilerden en çok etkilenen, dolayısıyla en çok dalgalanan değişken olarak ortaya çıkar. Bunun sonucu olarak ulusal gelir düzeyi en çok

yatırımların beklentilerine bağlı olarak dalgalanmasından etkilenir ve buna bağlı olarak dalgalanır.

«Fundamentalist» Keynesçiler, piyasa dengesi kavramına dayanan ya da piyasa dengesine ulaşmayı amaçlayan neoklasik sentezi ve dengesizlik Keynesçiliğini Keynes'in belirsizlikle ilgili devrimci farklılığın gözönüne almadıkları, denge kavramını kullandıkları ve Keynes'i yanlış yorumladıkları için şiddetle eleştirirler. İktisadi kararlar alınırken insanların karşılaştıkları koşullar istikrarlı davranış ilişkilerine veya dengeye dayanan tahlili engeller. Üretim ve fiyat düzeylerinin hangi yöne doğru hareket edeceği ve gelecekte ne olacağı, iktisat kuramının üzerinde pek az şey söyleyebileceği beklentiler tarafından yönlendirilir. Beklentiler, muğlak, kaygan ve belirsizdir. Bu görüşlere dayanan kuramların özünü de beklentiler, belirsizlik ve bilgisizlik kuramları oluşturmaktadır. Shackle ve Loasby bu akımın en taviz vermez temsilcilerindendir (38).

Rekabet ve piyasa etkinliği ile ilgili görüşleri belirsizlik ve bilgisizlik koşullarında alınan kararların piyasa mekanizmasının işleyişi üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlar. Bu açıdan neoklasik senteze ve dengesizlik Keynesçiliğine getirilen en önemli eleştiri Walrasçı piyasanın etkin olduğu varsayımı ve bunun üzerine oturtulan makroiktisat kuramına yöneltilir. Bu eleştiri Walrasçı piyasa etkinliği koşullarına uymayan piyasa işleyişlerini «piyasa aksaklığı» olarak tanımlamasının yanlış ve gerçeklere aykırı olduğu görüşüne dayanır. Bu görüşü en belirgin biçimde ortaya koymaya çalışan yazarlardan biri Thurow'dur.

Thurow'a göre makroiktisat, denge fiyat uyarlanması (yani arz ve talep) dünya görüşüne dayanan mikroiktisat üzerine sağlam şekilde oturmamıştır. Bugün Keynesçi kuramın başı derttedir, çünkü Keynesçi makroiktisat kuramı esnek olmayan ücretler gibi bir postüla üzerine oturmuştur ve bu da fiyat-esnekliği dünya görüşü ile tutarsızdır. Halbuki neoklasik sentez Keynesçi mikroiktisatı neoklasik fiyat esnekliği ve fiyat uyarlaması temeline oturtmuştur. Bu Keynesçi bir mikroiktisat değildir. Thurow'un ifadesiyle, «Keynesçi devrimin kendini sürdürmemesinin nedeni, analizin üzerine oturacağı bir mikroiktisat kuramı kurmadan, sadece makroiktisat sorunlarıyla uğraşmasıdır. Tutarlı bir mikroiktisat kuramı olmadığı için Keynesçi devrim zaten zaman içinde tükenenecekti, nitekim tükendi de» (39). Makro kuram fiyatların ve ücretlerin neden esnek olmadığını açıklamak zorundadır.

Bu görüşe göre, işçi sendikalarının, büyük korporasyonların ve uluslararası kartellerin varlığı, fiyat esnekliğini geçmiş zamanın bir özelliği haline getirmiştir. Rekabetçi piyasaların varlığına inananlar

bu tür özellikleri ve esneksizlikleri «piyasa aksaklığı» sayarlar ve etkin olmadığını kabul ederler. Fakat eğer bu özellikler uzun zamandan beri sürüp gidiyorsa, bunların «piyasa aksaklığı» değil, iktisadi işleyişin ayrılmaz ve etkin parçaları olduğunu kabul etmek gerekir. Makro modeller kurulurken modellerin bu mikroekonomik özelliklerin üzerine oturtulması gerekir (40). Eğer piyasalar fiyat esnekliği temelinde dengeye gelmiyorsa, mutlaka başka bir temelde dengeye geliyordur. Üretim ve istihdamda dalgalanma, aşırı kapasite, fiyat-dışı rekabet (kalite, servis, ürün çeşitlendirilmesi, işgücü piyasasında nitelik, yaş, iş deneyimi vs.). Eğer fiyatlar ve ücretler esnek değilse, bu, işçiler ve işverenler, üreticiler ve tüketiciler için *daha etkin* olduğu için böyledir. İşgücü piyasaları rijit ücretlerle daha etkin olarak işlemektedir. Ücretleri aşağıya doğru daha esnek hale getirmek ve ücretleri düşürmek için gereken işsizlik oranı ve gelir düzeyindeki düşüşün oranı o derece yüksektir, ki buna ne işçiler ne de işverenler razı olacaklardır (41).

Görüldüğü gibi fiyat esneksizliği bu görüşe göre etkinsizlik değildir. Bazı yazarlara göre fiyat esneksizliği istikrarsızlığı azaltır. Çok gelişmiş ve karmaşıklaşmış, karmaşık pratikler geliştirmiş kapitalist ekonomiler doğası gereği istikrarsızdır. Toplum bu istikrarsızlıkları azaltacak davranış biçimleri ve kurumlar geliştirir. Neoklasik açıdan piyasa aksaklığı sayılabilecek pek çok işleyiş aslında istikrarsızlığı azaltmaya yöneliktir, bu nedenle de kendi içinde rasyoneldir. Fakat öte yandan bu işleyiş biçimleri tam istihdamdan uzaklaşmaya yol açar. Makro kuram bunları hesaba katmak zorundadır (42).

Keynesçi temeller akımının önemli kuramsal bilgi alanlarından üçüncüsü *mali istikrarsızlık* ile ilgilidir. Bu akım içinde neoklasik senteze getirilen diğer önemli eleştiri bu yaklaşımın para piyasalarının ve mali piyasaların işleyişini ihmal etmiş olmalarıdır. Bu çerçevede, Keynes'in genel denge kuramına likidite tercihi analiziyle getirdiği eleştirilerin neoklasik iktisat bakımından yıkıcı olduğu kabul edilir. Analizin dayandığı bütün fiyatlar nisbi fiyatlar yerine parasal fiyatlar olarak ele alınınca, nisbi fiyatları parasal bağlamından koparmak son derece güçleşir. Bu nedenle de nisbi fiyatların dengesizliğinden hareket eden görüşler mali analiz yapmada yetersiz kalır.

Geleneksel yaklaşımın «istikrarlı» olarak kabul ettiği ilişkilerde derneşik düzeydeki istikrarsızlık gözardı edilerek politikalar uygulandığında istihdam düzeyinin kolayca kontrol edilemediği ortaya çıkmıştır (43). Bu istikrarsızlık politika sonuçlarının tahmin edilebilmesini önler, makro politikalar aracılığıyla ekonomide «ince ayar» yapılabileceği görüşünü geçersiz kılar. Belirsizlikler ve derneşik düzeyde ilişkiler arasındaki istikrarsızlık maliye ve para politikaları aracılığıyla enflasyon

yonaya veya deflasyona yol açmadan işsizliği azaltabilir, fakat işsizliğin hepsini ortadan kaldırmadan enflasyona yol açabilir (44).

Yukarıdaki eleştiriler doğrultusunda geliştirilen analize «*mali istikrarsızlık analizi*» adı verilmektedir. Mali istikrarsızlık hipotezine göre sürekli olarak dalgalanan para piyasasında ve mali piyasalarda serbest piyasa mekanizmasının işlemesi sözkonusu değildir. Bunun yerine gerçek dünyada serbest piyasa mekanizmasının yerini alacak kurumlar geliştirilmiştir. Bu kurumların varlığında piyasa mekanizmasının kendi kendine uyarlanmasından söz edilemez. Gelişmiş ve karmaşık mali piyasaların doğasından gelen istikrarsızlık hakimdir. Büyük mali kuruluşlar yabancı piyasalarda kredi verdiği zaman bu istikrarsızlık daha da büyür. İşte yatırım kararları bu istikrarsız piyasalarda büyük belirsizlikler içinde alınır. Uzun dönem içinde paranın geri ödenmesi akımlarına da bu belirsizlik hakimdir. Bu uzun dönemde spekülasyon ortaya çıkabilir, faiz hadleri yükselebilir, paranın geri ödenmesinde sorunlar olabilir. Esnek olmayan fiyatlarla esnek olan fiyatların bir arada bulunması ve fiyat sertlikleri miktar uyarlamalarına yol açarak geri ödemelerin istikrarsızlığına katkıda bulunur. Devlet, ortaya çıkan mali istikrarsızlıkları düzenlemek üzere harcamaları ve kredi hacmini daraltmak ya da genişletmek zorunda kalır. İşte bu nedenlerden dolayıdır ki kapitalizmin işleyişi sadece makro müdahalelerle işsizliği tamamen ortadan kaldıracak biçimde ince ayarlanamaz, enflasyona yol açmadan işsizliği ortadan kaldırmak olanaksızdır (45).

Bu akım içinde dördüncü önemli tartışma alanını *gelir bölüşümü* oluşturur. Robinson, Kaldor, Pasinetti'nin neoklasik gelir bölüşümü görüşlerine karşı geliştirdiği kuramlar büyüme ve istikrar açısından gelir bölüşümünün önemini inceler. Robinson'un bu akım içinde özel bir yeri vardır. Robinson Keynes temelinden kalkarak, neoklasiklere karşı klasiklerin ve yeni - Ricordo'culuğun doktrinine ulaşmaya çalışır, özellikle de bölüşüm sorununa ağırlık verir. Bu yaklaşım Ricordo'nun görüşlerinden Say Yasası'nı ve paranın miktar kuramını çıkarır, Kalecki'nin ve Keynes'in eksik talep kuramını ekler, denge kavramı yerine, Marx'm tarihsel zaman içinde dinamik gelişme kavramını benimser (46).

Yeni Ricordocu, gelir bölüşümüne ağırlık veren kuramlar stagflasyon gerçeği karşısında «gelir bölüşümü mücadelesi», «gelir çekişmesi» kavramlarını kullanmaya başlamışlardır. Bu kuramlar enflasyonu gelir bölüşümü mücadelesi olarak görürler. Onlara göre enflasyon para arzının aşırı artımdan değil gelir bölüşümü konusundaki toplumsal çatışmadan kaynaklanır. Para arzı artışını uyarayan da bu etmendir. Büyümenin sürmesi ve yatırımların canlılığı, ücret artışlarının verimlilik

artışı üzerinde olmaması ve ücret artışlarının kârları azaltmamasına bağlıdır. Dış şokların yarattığı fiyat artışları ücret artışlarını etkiler. Fiyat artışları mevcut gelir paylarını grupların kendi lehine değiştirmek üzere mücadelesine yol açar ve gelir çekişmesi doğurur. Ücret artışları bu gelir çekişmesi içinde sürdükçe, devlet genişletici politikaları sürdürerek, gelir çekişmesinin yarattığı fiyat artışları baskısının enflasyona dönüşmesine yardım eder. Gelir çekişmesi enflasyona dönüşmezse, yani daraltıcı politikalar uygulanırsa bu kez kârlar sıkışır ve politikanın yarattığı durgunluk yatırımlar üzerinde daraltıcı etki yapar. Öte yandan ücret artışları işgücünden tasarruf edici yatırımları ve teknolojileri uyarır. Bu şekilde talep yetersizliğinin yarattığı işsizlik yapısal işsizlikle beraber ortaya çıkar. Yatırımların artması için kârların artması gerekir. Fakat gelir çekişmesi bunu önler. Yatırımlar düştükçe ücret artışlarını gerçekleştirmek de güçleşir. Bazıları bu durumu «mahkûmun çıkmazı»na (prisoner's dilemma) benzetir⁽⁴⁷⁾.

Yukarıdaki tartışmalar Keynes'in neoklasik denge kuramına getirdiği temellere ilişkin eleştirilerden kalkarak neoklasik kavramlara dayanan Keynesçi yaklaşımları eleştirmek ve alması bir kuramsal çerçeve oluşturmak amacını taşımaktadır. Bir yazar, Keynesçi kuramın neoklasik ortodoksluktan kurtulmasını şu şekilde özetlemektedir: İkame etkisi yerine gelir etkisini incelemek, toplumu sürekli dinamik dengecilik süreci içinde incelemek; sistem yaklaşımı ile genişlemeyi ve istikrarı bir *süreç* olarak, dinamik, zaman içinde değişen kümülatif etkileri dikkate alarak incelemek, *a priori* mantık yürütme yerine olgusal gerçeklere dayanarak kuram geliştirmek ve anlamlılıklarını incelemek, kuramın sonuçlarını kamu politikalarının içine entegre etmek⁽⁴⁸⁾.

2 — *Keynesçi Temeller Kuramının Kriz Açıklaması*: Bu akım, krizi ve Keynesçi talep yönetimi politikalarının uygulanmasının giderek güçleşmesini diğer ekollere benzer yorumlarla açıklar, fakat kendi kuramsal çerçeveleri içindeki öğelere ağırlık verir: dış şoklar, belirsizliğin artması, mali istikrarsızlık, ücret artışları, gelir çekişmesi, makro politikalar ve hepsinin sonucunda yatırımların durgunlaşması. Bu nedenler enflasyonu ve durgunluğu beraberce getirir ve sadece talep yönetimine dayanan politikaları başarısız kılar.

Bu açıklamalarda krize yol açan etmenler arasında «ücret tahdidinin çökmesi» görüşü büyük önem taşır⁽⁴⁹⁾. Bu görüşler krizin başlangıcını petrol krizinden öncesine götürürler. 1967 durgunluğundan sonra sabit döviz kuru sisteminin işleyişi büyük sorunlar yaratmaya başlamış ve 1970'lerin başlarına gelindiğinde büyük boyutlu devalüasyonlara gerek duyulmuştur. Bu devalüasyonlardan sonra gelen ham-

madde fiyatları ve enerji fiyatları şokları o döneme kadar görece sınırlı olarak artan ve verimlilik artışları nedeniyle belli sınırlar içinde tutulabilen ücretleri kontrolden çıkarmıştır. Böylece «ücret tahdidi» çökmüştür. İç enflasyon ithal mallarına olan talebi arttırınca enflasyonun üzerine durgunluk gelmiştir. Ücret artışları kârları sıkıştırarak yatırımları daha da daraltmıştır.

Arz şoklarının yarattığı fiyat artışlarının ekonomide sürekli enflasyona yol açmasının nedeni olarak görülen ücret artışlarının ise esas olarak ücretlerin belirlenmesi yöntemlerinden kaynaklandığı düşünülür. Bu bakımdan fiyat artışları karşısında ücretin endekslenmesi (veya daha genel kapsamlı endeksleme) ve toplu sözleşme sürelerinin bir yıldan uzun olması gibi iki kurumsal pratik parasal ücretleri arttırır ve verimlilik düşse bile ücret artışlarının sürmesine neden olur. Öte yandan uluslararası rekabet güçlüyse kâr marjlarını yükseltmek pek kolay olmaz. Kâr marjlarının yükseltilebildiği durumda ise fiyat artışları hızlanır. Ücretlerin artışı maliyetleri de arttırır, çünkü ücretler maliyetlerin en önemli kısmını oluşturur. Bu koşullar yaşanırken, hükümetlerin durgunluktan korkarak talebi genişletmesi para arzını arttırır ve enflasyonist baskıları açığa çıkarır. Kısacası, endekslenmiş bir ekonomide arz şokları sürekli bir enflasyona yol açar. Öte yandan enflasyonu ve mali istikrarsızlığı azaltmak üzere hükümetlerin uyguladığı daraltıcı politikalar enflasyonu çok etkilemeden durgunluğa ve işsizliğe neden olur. Yatırımların her iki durumda da düşmesi kaçınılmazdır. Verimlilik düşüşlerinin en önemli nedeni de yatırımlardaki bu durgunluktur. Fakat yatırımlar artmadıkça ve durgunluk sürdükçe firmaların borçlanarak yatırım yapması artan riskler ve belirsizlikler karşısında daha da güçleşir. Firmaların fiyatlarını yükselterek kârlarını arttırmaya çalışmaları durumunda fiyat artışları hızlanır. Kısacası, endekslenmiş bir ekonomide ücretler düşmeden fiyatlar düşürülemez⁽⁵⁰⁾.

3. Keynesçi Temeller Akımının Politika Önerileri:

Bu akımın politika önerileri neoklasik piyasa işleyişi mekanizmasına güvenerek istikrarsızlıkları önlemenin mümkün olamayacağı görüşüne dayanır. Zaten bu görüş akımın kuramsal temelleri üzerine oturan çözümlerinin ulaştığı sonuçtur. Bu görüşe göre, piyasa mekanizması aracılığıyla iktisadi canlılığı, dinamizmi ve büyümeyi geri getirmek için piyasa mekanizmasının işleyişinde gerekli olan değişiklikler o denli büyük olmak zorundadır ki, bunun kabulü, eşitlik, adalet ve siyasal uygulanabilirlik açısından piyasayı reddetmek anlamına gelecektir. Za-

ten denge kavramına dayanan Keynesçi kuramlar çökmüştür. Piyasa mekanizması aynı şekilde teste tabi tutulduğu zaman onu da çöküntü içinde kabul etmek gerekir⁽⁵¹⁾.

Yukarıdaki yorum çerçevesinde, kapitalist ekonomilerin işleyişini iyileştirmek üzere, bir yandan *geniş bir alana yayılan devlet müdahalesi*, öte yandan özel kesimin karar alma sürecini saran ve işleyiş mekanizmasını etkileyen *belirsizlikleri azaltmaya yönelik devlet faaliyetinin* gerekli olduğu sonucuna varılır. Bu geniş kapsamlı devlet müdahalesi olmadan işsizliğin önlenemeyeceği öngörülür. Geniş kapsamlı devlet müdahalesinin ve politikalarının genel çerçevesini belirleyecek yaklaşım bu nedenle *iktisadi planlama* olmalıdır. İktisadi planlama olmadan politikaların sonuçlarını kestirmek zorlaşır, farklı amaçlar arasında denge kurma ve koordinasyon olanağı ortadan kalkar. Planlama yapılmazsa politikalara da belirsizlik hakim olacaktır.

Bu akım içinde planlama önerisi en başta kapitalist toplumlarda iktisadi yönetimin giderek zorlaştığı varsayımına dayanır. Karmaşık bir ulusal ve uluslararası yapı içinde oluşan talebin yönetilmesi ve kaynakların yönlendirilmesine ilişkin kısıtlamaların güçlü olduğu, enflasyon ve işsizliğin azaltılmasının geçmiştekinden daha zor olduğu kabul edilir. Ekonominin planlanması gereği ile ilgili tartışmalar, iktisadi durgunluğu sadece iktisadi faaliyetlerin genel olarak duraklaması değil, aynı zamanda ekonominin köklü yapısal değişimleri gerektirmesi biçiminde yorumlar.

J. Robinson, Lekachman, Harrington, Galbraith gibi yazarlar 1970'lerin ortalarından itibaren «ulusal planlama»yı savunan Keynesçiler olmuştur. Fakat ulusal planlama, devletin daha çok bilgi sağlamasından ve devlet tarafından uzun dönemli tahmin yapılmasından, yatırımların ve kaynak dağılımının devlet rehberliğinde ve kontrolünde olmasın kadar farklı anlamlara gelmiştir. Yukarıdaki yazarlar zaten büyük firmaların planlama yaptığını, karmaşık, geleceğin belirsiz olduğu toplumlarda büyüme, istikrar, gelir adaleti, çevrenin korunması, enerji tasarrufu gibi amaçlara uygun kaynak dağılımı sağlamak üzere planlama yapmak gerektiğini, bu amaçların aynı zamanda sermayenin çıkarlarına da uygun düşeceğini savunmuşlardır⁽⁵²⁾. Günümüzde planlama üç açıdan tartışılmaktadır: *Sanayi politikası ve yatırım politikası*; işçi ve işverenler arasında *yeni bir sosyal kontratı da içerecek şekilde bölüşüm, fiyatlama, yatırım politikaları ve demokratik korporatizm*; *mülkiyetin ve kârların demokratikleştirilmesi*. Şimdi bu politika yaklaşımlarına biraz daha yakından bakalım.

Sanayi politikası esas olarak yeniden sanayileşmeye ve yatırımlara

yönelik kısmi planlamayı ve mikro düzeyde müdahaleleri önerir. Bu yaklaşıma göre sadece gelirler politikası ile enflasyonu kontrol edip gelecekteki maliye ve para politikalarıyla ekonomiyi canlandırma önerisi ve krizi monatarist uygulamalarla açıklama çabası yeterli değildir. Ne üretileceği ve nasıl üretileceği önemlidir. Enflasyonu düşürmek için önerilen monetarist politikalar ile, toplam talebi azaltmak üzere önerilen fiskalist politikaların her ikisi de esasında talep cephesi teknikleridir; tek farkları talebin, biri para politikası yoluyla, diğeri ise maliye politikası yoluyla daha iyi kontrol edilebileceğini düşünmesidir. Bunlara ek olarak önerilen gelirler politikası ise esas olarak ücretlerin kontrolü anlamına gelir. Fakat ücretlerin düşürülmesi talebi kısıp durgunluk ve işsizlik yaratacaktır. Ayrıca ücret düşüşünün etkili olabilmesi için düşüşün çok büyük boyutlu olması gerekir. Sadece makroekonomik müdahaleler yetmez. Eğer ücretler ve fiyatlar aşağıya doğru esnek değilse, ya da aşağıya doğru çok yavaş uyarlanıyorsa, buna ek olarak işleyen kurumsal özellikler (örneğin enflasyona karşı endeksleme, verimlilik artışı düşerken uzun süreli işgücü kontratlarının yapılması ve ücret artışlarının verimlilik artışının üzerine çıkması) bir kerelik ortaya çıkan bir fiyat artışı şokunu sürekli enflasyona döndürüyorsa, ücretleri kısarak enflasyonu durdurmak işsizliğe yol açıyorsa, *arz cephesi antiinflasyonist politikalar* düşünülmelidir. İktisadi sorunları hafifletmek için *devletin sanayiye, hatta firma düzeyinde mikroekonomiye ve yatırımlara dolaysız müdahalesi gereklidir*. Bunun yanında yatırım artışı ve büyüme hızıyla uyuşacak bir ücret artışı sisteminin oluşması önerilebilir⁽⁵³⁾.

Sanayi politikası yol gösterici planlama veya bölgesel politikalar adı altında önerilmektedir. Genellikle uzun vadeli olarak arz cephesini hedef alır. Ekonominin kurumsal ve toplumsal yapısını veri alan makroekonomik politikaların tersine, sanayi politikaları özgül olarak bu kurumsal ve toplumsal yapıya müdahaleyi amaçlar. Müdahalenin amacı üretimi arttırmak, uluslararası rekabet gücünü arttırmak, nisbi fiyatları değiştirmek, teknolojik yenilik, darboğazları hafifletmek, işsizliği azaltmak, sanayilerin mekanda yerini değiştirmek, işgücü ve sermaye niteliğini yükseltmek üzere yatırım yapmaktır. Aletler de büyük çeşitlilik gösterir. En çok önerilen ve kullanılanlar vergi indirimini, hızlı amortisman uygulaması, sübvansiyonlar, yumuşak koşullu kredidir. Bunun yanında, bilgi ve teknik yardım, devlet tarafından satılma garantisi, rekabet kuralı koyma, araştırma ve geliştirme, devletin doğrudan katılımı, kamulaştırma gibi çeşitli aletler önerilmektedir. Bu politikalar piyasaların işleyişinin ön koşullarını iyileştirmekten, daha merkezi planlamaya kadar değişen çerçevelerde kullanılabilir. Daha merkezi çerçevelerde işçi,

işveren ve devlet temsiline dayanan karar alma kurumların önermeye kadar gidebilir⁽⁵⁴⁾.

Yukarıdaki politikaları önerenler, 1980'lerde ve 1990'larda, hatta daha sonra, yeniden yapılanmanın muazzam boyutlarda olması gerektiğini, bunun sadece piyasa güçlerine bırakılmayacağını savunmaktadırlar⁽⁵⁵⁾.

Geniş kapsamlı planlama savunucuları ise sadece sanayi ve yatırım politikasına yönelik planlamadan çok daha geniş kapsamlı planlamanın gerektiği görüşünü benimserler. Buna göre, devlet müdahaleleri, orada burada kısmi olarak yapılan planlamalar ve müdahaleler şeklinde değil, geniş kapsamlı, bütünlüğü olan, iktisadi politikalara rehber oluşturacak planlama kapsamında yapılmalıdır. Bu planlamanın kapsamının ne olması gerektiği, politikalar açısından tartışmaya konu olmakta, farklı yazarlar farklı ögeler üzerinde durmaktadır. Şu dört öge ön plana çıkmaktadır: (1) bölüşüm politikası (gelirler politikası), (2) yatırım politikası, (3) fiyatlama politikası, (4) demokratik karar alma kurumları. Eichner bu politikaları ve aralarındaki ilişkileri şöyle özetlemektedir⁽⁵⁶⁾:

Gelirler Politikası: Gelir bölüşümünü piyasanın işleyişine bırakmak yerine, iktisadi büyümenin meyvalarının farklı gruplar arasında nasıl bölüşüleceğini belli bir toplumsal anlaşma sağlayarak ilkelere bağlamaya dayanan bir gelirler politikası uygulamak, böylece enflasyonun etkisinden kurtulmuş olarak çeşitli grupların yıllık gelir artış hızını ayarlamak.

Yatırım Politikası: Piyasa, yatırımın miktarını ve verimliliğini azamiye çıkarmak ve yatırımın bileşimini buna uygun olarak ayarlamak için uygun bir mekanizma değildir. Bunun yerine, toplumun farklı kesimlerinin çıkarlarını yansıtan yatırım miktarı ve bileşimi politikası izlenmelidir. Kamu yatırımlarının artış hızı ve bileşimi devlet harcamaları politikalarıyla belirlenince, özel kesimin yatırımlarının artış hızını ve bileşimini buna göre ayarlaması mümkün olur. Yatırımın miktarı ve bileşimi bölüşüm sorunlarından bağımsız değildir.

Fiyatlama politikası: Rekabetçi fiyatların olmadığı durumlarda, fiyatlamanın yönlendirilmesi enflasyon için olduğu kadar bölüşüm ve yatırımlar için de önemlidir. Gelişmiş ekonomilerin önemli bir özelliği büyük korporasyonların varlığı ve fiyatların bu korporasyonlar tarafından maliyetlere ve uzun dönemli genişleme planlarına bağlı olarak belirlenmesidir. Devlet rekabetçi kesimde firmalar arasındaki koordinasyon ve planlama yokluğunu telafi etmeli, oligopolcü kesimde ise özel planların daha geniş kapsamlı olmasını sağlamalı, bunların kamu yararın-

dan sapmasını önlemelidir. Enflasyonu önleme sadece gelirler politikasıyla başarılı olamaz. Ayrıca, bütün ulusal ekonomiler uluslararası sisteme entegre olduğuna göre, döviz kurlarının istikrarı da fiyatlama politikası kapsamına girmelidir.

Demokratik karar almaya yönelik kurumlaşma: Geniş kapsamlı planlama ancak demokratik olarak, toplumun farklı kesimlerinin temsil edildiği kurumlarda karar alınarak yapılabilir. Bu da ancak sendikaların, korporasyonların, tarım kesiminin, tüketicilerin ve devletin temsil edildiği *yeni bir toplumsal anlaşma* çerçevesinde mümkün olur. Devletin özel kesimden daha az etkin karar alacağı itirazları devlet müdahalelerinin yanlış alanlarda yapılmasına yol açmıştır. Ayrıca devlet farklı bir iktisat bakış açısına dayanacak şekilde örgütlenmemiştir. Demokratik karar almaya yönelik yeni örgütlenme biçimleri ve anlayışları gerekmektedir.

Gelirler politikası ile yeni bir toplumsal uzlaşma gereği konusundaki tartışmalar birbirleriyle çok yakından ilgilidir. Bu akım içindekiler gelirler politikası bakımından yeni-Ricardocu bir bakış açısına sahiptir. Gelirler politikası, hem enflasyonu körükleyen bir gelir çekişmesini önlemek, hem yatırımların finansmanı için gerekli kaynakların bulunmasını sağlamak açısından değerlendirilmektedir. Gelirler politikası gelirin başlıca kategorileri olan ücret, kâr, faiz ve rantın yıllık artış oranlarının belli bir düzeyin üstüne çıkmaması gerektiği varsayımına dayanır. Fakat bu Keynesçi akımda yatırımlar iktisadi faaliyet düzeyinin belirlenmesinde çok kritik öneme sahip olduğu için, yatırımların finansmanı büyük önem taşır. Ücretlerin hem enflasyona yol açtığı, hem de kârları zorladığı görüşü ise kaçınılmaz olarak kârlara dokunmamak gerektiği, buna karşın ücretleri kontrol etmek gerektiği sonucuna götürür. Bu nedenlerle gelirler politikası ücretler politikasına dönüşür. Zaten gelir dağılımının büyüme, yatırım ve fiyat istikrarı büyüklüklerine göre belirlenmesi gerektiği görüşü kârlara dokunulmaması gerektiği görüşü ile paraleldir. Böylece, gelirler politikası, yatırımların finansmanı ve üretim kapasitesi ile toplam talep arasında uyum sağlayacak bir gelir bölüşümü örüntüsü sağlamayı amaçlar. Yani, gelirler politikası, uzun dönemli planlama yoluyla, uzun dönemde ekonominin büyümesi ve uluslararası rekabet gücünün arttırılması amaçlarına uygun düşecek bir gelirler politikası olacaktır. Bu politika farklı Keynesçi akımların önerdiği «piyasa mekanizmasına dayalı» gelirler politikalarından farklı olacaktır⁽⁵⁷⁾.

«Planlamaya dayalı gelirler politikası» görüşüne göre bir tür gelirler politikasının uygulanması kaçınılmazdır, fakat önemli olan nokta her-

hangi bir gelirler politikası değil, toplumun üzerinde anlaşacağı, «yeni bir toplumsal anlaşma»ya dayalı bir gelir bölüşümü politikası uygulanmasıdır⁽⁵⁸⁾.

İktisadi grupların üzerinde anlaşacağı gelir bölüşümünü, esas olarak «teknolojik ilerlemenin meyvalarını dağıtmada adalet» kıstasına göre değerlendirenler, varolan gelirin daha adil dağıtımı, yani yeniden bölüşüm yerine, *artacak* gelirin bölüşümü hususuna önem verirler⁽⁵⁹⁾. Gelir bölüşümünün büyümenin meyvalarını paylaşma temelinde bir toplumsal anlaşmaya dayanması gerektiğini savunanlar, işsizliğe karşı ve monetarizmin risklerine karşı «kârlar önderliğinde büyüme»yi ve piyasa kaosuna karşı planlamayı savunmaktadırlar. Bu ise, esas olarak, istihdamı ve var olan gelir düzeylerini korumak için çalışanların ikna edilmesi, yatırımcıların da belli yatırımları belli alanlara yapmaya ikna edilmesi anlamına gelmektedir. «Yeni bir toplumsal anlaşma»dan kastedilen budur. O zaman toplumsal anlaşma ücretleri veya ücret artışlarını kısmak üzere bir toplumsal anlaşma haline gelmektedir.

Bazı yazarlar yukarıda sözü edilen türden, toplumun «adil» olduğu konusunda üzerinde anlaşacağı bir gelir bölüşümünün, mutlaka ücret ve fiyatların kontrolü ya da «cezalandırma/teşvik» mekanizmasına dayanan bir gelirler politikası uygulanması anlamına geleceğini düşünür. Bunun yerine, servet dağılımı ve transferler politikasının gelirler politikasından çok daha etkili sonuçlar doğurabileceği iddia edilir⁽⁶⁰⁾.

Daha radikal «toplumsal anlaşma» savunucuları ise yukarıda sözü edilen türdeki toplumsal anlaşmaya «merkezi korporatizm» adını vermekte, bunun yerine, «*demokratik korporatizm*» adını verdikleri yeni bir korporatizm türünü savunmaktadırlar. «Demokratik korporatizm» bütün iktisadi kararlara «toplumsal ortaklık»ın hakim olmasını, işçilerin, işverenlerin ve devletin temsilcilerinin karar alma kurumları içinde sürekli işbirliğinin ve katılımının sağlanmasını savunmaktadırlar. Bu kurumsal değişmeye Avusturya ve İsveç'te sosyal demokrat yönetimler sırasmda geliştirilmiş kamusal karar alma kurumlarını örnek göstermektedirler⁽⁶¹⁾.

Demokratik korporatizm görüşü taraftarları, Keynesçi toplumsal uzlaşmanın yıkılmasını, iktisadi müdahale ile demokrasinin bağdaştırılmasıyla açıklarlar. Onlara göre, toplumsal çatışmaları azaltarak enflasyonu durdurmak ve enflasyon artışlarını kontrol etmek için sadece ekonomik kontrol yetmez; bir tür demokratik uzlaşma mekanizması aracılığıyla yatırımlar canlandırılmalı, yönlendirilmeli ve gelir çekişmesi azaltılmalıdır: teknokratik ekonomik kontrol yöntemlerinin büyüme, bölüşüm, istikrar ve tam istihdamı sağlamaya yetmediği ortaya çıkmış-

tır. Sorun ve tartışma zaten devletin müdahale edip etmemesi konusunda değil, bu kontrolün ve müdahalenin demokratik olup olmaması konusundadır⁽⁶²⁾.

Mülkiyetin ve kârların demokratikleştirilmesine yönelik politikaları savunan grup ise Keynesçi akımlar içinde en radikal kanadı oluşturur. Bu görüşü savunan iktisatçılara göre demokratik korporatizm, korporatizmin «demokratik» olmasının bazı yollarını önermekten öteye geçmemektedir. Halbuki önemli olan mülkiyetin ve kârların demokratikleşmesidir. Bazılarına göre, Keynesçilik aslında hiç uygulanmamış, Keynesçi politikalar iş çevrelerinin güvenini kazanmak üzere Keynes karşıtı politikalara dönüşmüştür. Keynesçilik, asıl güç sorunlar olan yoksulluk, gelir ve iktisadi güç eşitsizliklerini ortadan kaldırmak, bu amaçla iktisadi faaliyetlerin arz cephesine müdahale etmek, istihdam yaratmak ve istihdam programları ile yeniden bölüşümcü politikaları bağdaştırmak, çalışanları planlama sürecine dahil etmek, ekonomiyi dünya ekonomisinin zararlı etkilerinden korumak, yeniden bölüşümcü devlet harcamalarına ve faaliyetlerine ağırlık vermek anlamına gelir. Ancak bu sayede üretimin yapısı ile talebin örüntüsü arasındaki dengesizlik büyümeyi engellemeden önlenbilir⁽⁶³⁾.

Mülkiyetin ve kârların demokratikleştirilmesi ile ilgili en radikal önerilere «İktisadi Haklar Bildirgesi Programı» adı altında toplanan politika çerçevesi içinde rastlanmaktadır⁽⁶⁴⁾. Bu programda kapsanan iktisadi haklar, iktisadi güvenlik ve adalet, demokratik ve verimli işyeri ilişkileri, demokratik planlama, ve daha iyi yaşam hakkı olarak dört ilke halinde özetlenmektedir. Bu görüş sadece Keynesçi talep yöntemini içeren geleneksel Keynesçi yaklaşımı reddederek üretim, yatırım, çevre koruması, istihdam, sosyal güvenlik v.d. alanlarda iktisadi kaynak dağılımının demokratik kontrolünü savunur. Ekonomide sadece var olan üretim potansiyelinin tam istihdamda ve tam kapasitede kullanımını engelleyen talep yönü savurganlığını değil, ekonomide var olan arz cephesi savurganlığını da hedef alır. Bu görüşe göre, savurganlık esas olarak büyük korporasyonların gücünün yarattığı yeni tür hakimiyet sisteminin yol açtığı verimsizlikten kaynaklanır. Arz cephesi savurganlığı, işgücünün ve kaynakların işçi-işveren çatışması, korporasyon sisteminin ayakta tutmak için büyük miktarda kaynak kullanılması, işçileri kontrol, çevre kirliliği, çatışmaların hukuki maliyeti, iş hastalıkları ve kazaları gibi nedenlerle etkin kullanılmasından kaynaklanır. Bu maliyetleri azaltmanın yolu karar almada her düzeyde demokrasinin eşitliğinin ve adaletin gerçekleştirilmesidir⁽⁶⁵⁾.

S O N U Ç

Bir iktisat siyaseti anlayışı olan Keynesçilik içinde son on yıldır, özellikle son birkaç yıldır yapılan tartışmaları çeşitli Keynesçilik akımları çerçevesinde yansıtmaya çalıştık. Bu tartışmalardan ortaya çıkıyor ki, Keynesçilik esas olarak devletin aracılık ettiği bir «sınıflararası uzlaşma» anlayışıdır. Bu uzlaşma, devlet politikaları aracılığıyla hızlandırılmış büyüme döneminde bir yandan ücretlerin artmasıyla bir yandan da yatırımları canlı tutacak kâr hadlerinin korunmasıyla ayakta durabilmişti. Ekonomide sermaye birikimi canlılığını korudukça yatırımların yapılması konusunda fazla sorun yoktu. Artan üretim kapasitesi toplam talebi canlı tutarak yüksek düzeyde kullanabiliyor, istihdam da artabiliyordu. Bu bakımdan tüketimi canlı tutmak önem kazanıyordu. Ücretlerin artması, sosyal refah devleti uygulamaları, devletin diğer tür harcamaları bu amaca hizmet ediyordu. Fakat sermaye birikimi hızını kaybetmeye başlayınca hem ücret artışları, hem de refahı koruyan güvence olarak görülen devlet harcamaları yatırımlara gidecek kaynaklara ortak olan ve bunlar üzerine yük olan engeller ortaya çıktı. Kısacası Keynesçiliğin dayandığı temeller, yani toplumsal uzlaşmanın temelleri, büyüme döneminin geride kalmasıyla beraber çözülmeye başlamıştı. Keynesçi politika eskiden uygulandığı haliyle büyümeyi sürdürüyor, istikrarı sağlamaya çalıştığı anda ise toplumsal çatışmayı uzlaşma alanına çeke miyordu.

İşte son yıllarda Keynesçi akımların kendi aralarındaki tartışmalar ve yükselen yeni-sağa yönelttikleri eleştiriler bu uzlaşmanın hangi koşullar altında ve hangi politikalarla yeniden sağlanacağını arayışını yansıtmaktadır. Bu anlamda Keynesçi siyaset anlayışının yıkılmış olduğundan söz etmek pek anlamlı değil. Aksi halde bu kapitalizmin devlet müdahalesi aracılığıyla düzenlenebileceğinden umudun kesildiği anlamına gelirdi. Keynesçilerin büyük bir kısmının bu görüşü benimsemediği açık.

Öte yandan, Keynesçiliğin krizi Keynesçiliği çökertme de Keynesçiliğin parçalanmasında ve bölünmesine, ya da var olan ayrılıkların belirginleştirilmesine yol açmıştır. Örneğin yirmi yıl önce neredeyse tek diyebileceğimiz bir Keynesçilik anlayışı varken ve bu hakim biçimde neoklasik senteze dayalı geleneksel Keynesçilik tarafından temsil edilirken, son on yılda çeşitli Keynesçi pozisyonlar vardır. Bu farklı pozisyonlar son birkaç yılda özellikle politika önerilerini belirginleştirmeye çalışmaktadırlar ve bazı kilit noktalarda birbirleriyle çelişmektedirler. Öte yandan Keynesçilerin son dünya krizini dış şoklara, hammadde ve petrol fiyatlarının artışına, ücretlerin artışına ve bunu izleyen daral-

tıcı politika bağlama konusunda aralarında neredeyse görüş birliği vardır. Görüş ayrılıkları hangi politikaların daha etkin olacağı konusunda yoğunlaşmaktadır.

İktisat siyaseti anlayışı olarak Keynesçilik çökmemiş olsa bile Keynesçi iktisat anlayışında *bir şey kesin olarak yıkılmıştır*; bu da *kapitalizmin devlet müdahalesi aracılığıyla*, az sayıda değişkene müdahale edilerek krize düşmesinin önlenebileceği, kapitalizmi düzenlemenin kolay, basit, sınırsız ve sorunsuz olduğu görüşüdür. Bugün her kanattan Keynesçi iktisatçılar en iyi düzenlemenin bile belli koşullar altında ve belli dönemlerde etkili olabileceğini, başarı derecesinin sınırlı kalabileceğini kabul etmektedir. Bu nedenle de *her kanattan Keynesçi* geçmiştekine göre *daha müdahalecidir*.

Keynesçi müdahalenin etkinliği ile ilgili anlayış değişirken en büyük darbeyi yiyen akım neoklasik senteze dayalı liberal Keynesçilik olmuştur. Bu Keynesçilerden bir kısmı monetarist eleştirileri kabul etmişlerdir ve monatarist kurama belli sınırlar ve düzeltmeler getirmekten öteye geçememektedirler. Fakat bu iktisatçılar bile artık daha müdahalecidir ve toplam talep yönetimi politikalarına bir politika eklemişlerdir, bu da gelirler politikası adı altında ücret sınırlama politikasıdır.

Neoklasik sentez dışında kalan akımların eleştiri hedefi neoklasik kuram ve yeni sağ kuramlar olurken, esas eleştirileri de Keynesçiliği neoklasizm ve genel denge batağına saptadığını düşündükleri neoklasik senteze dayanan Keynesçilik'e yönelmiştir. Farklı akımlar Keynesçiliği neoklasik anlayıştan kurtarmaya çalışırken ve bu da farklı sosyal demokrat siyaset anlayışlarına yol açarken Keynesçi anlayış içindeki kutuplaşma artmaktadır. Bugün sağ, merkez ve sol Keynesçilik pozisyonları eskisine göre daha belirgindir.

Merkez Keynesçiler yeni bir Keynesçi uzlaşma ararken işgücünü geçmiştekine göre daha zayıf bir konumda tutarak, gene gelirler politikası aracılığıyla sendikal faaliyetleri sınırlayacak öneriler getiriyorlar. Fakat onlar da eskisine göre gene daha müdahalecidir, dış ticaretin kontrolü, sanayi ve işgücü piyasasına müdahale, mali kaynakların kontrolü gibi politikalar öneriyorlar. Fakat açık olan bir yaklaşım farklılığı şudur: *Keynesçi kuram, artık bir «eksik-tüketim» kuramı olmaktan çıkmış, «eksik-yatırım» kuramı haline dönüşmüştür*. Toplam talep tüketim yönünden çok yatırım yönünden tartışılmaktadır. Sosyal refah devletinden de artık eskisi kadar sözedilmez olmuştur. Şimdi artık sorun Keynesçi uzlaşmayı yatırımları arttırma, dış ticareti denetleme ve mali istikrarı bozmama temelinde sağlamanın yollarını aramak şeklinde formüle edilmektedir.

Sol kanattaki Keynesçiler açısından iktisadi müdahale tartışmalarının önemli noktası müdahalenin demokratikleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Bu aslında sermaye birikiminin gerektirdiği fedakârlıklara onay vermeyi sağlayacak karar alma yöntemlerinin geliştirilmesi, yani uzlaşmanın daha geniş kesimleri içermesinin yollarının bulunması çabasını ifade etmektedir. Burada arayışlar «yeni bir tür karma ekonomi», «yeni bir tür toplumsal uzlaşma», daha yeni ve etkili iktisadi müdahale ve kontrol yöntemleri bulmaya yöneliktir. Fakat bunun ne tür ittifaklarla gerçekleştirilebileceği ve ne tür reformlar gerektirdiği konusu henüz tam açıklığa kavuşmuş değildir.

DİPNOTLAR

- (1) Türkiye'de Keynesçilik üzerine zaten sınırlı olan yazın farklı Keynesçi akımları genellikle birbirinden pek ayırmamaktadır. Daha eski yazın zaten «fiskalist» geleneksel Keynesçiliği ele alır. Son zamanlarda az sayıda yeni kaynak ise ya genel olarak Keynesçilik ile yeni sağ akımları karşı karşıya koymakta, ya da sadece geleneksel Keynesçilik - post - Keynesçilik ayrımı yapmaktadır. Aşağıdaki tartışma gösterecektir ki, örneğin V. Savaş post - Keynesçilik olarak isimlendirdiği ekolü tanıtırken aslında «Keynesçi temeller» akımının bazı öğelerini sıralamaktadır. Bkz. V. Savaş, Keynesçi İktisat Yıkılırken, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1984, Bölüm III, VI. A. Sonat'ın post - Keynesçilik olarak ele aldığı akım ise esas olarak «dengesizlik Keynesçiliği» öğelerine dayanmaktadır. Keynesçi politikalar kısmında ise geleneksel Keynesçi politikalar incelenmektedir. Daha sonra Keynesçiliğe alternatif olarak sunulan politikalar aslında «Keynesçi temeller» yaklaşımının ve «Yeni Cambridge» akımının bazı öğelerini içermektedir. Bkz. A. Sonat, «Stagflasyon ve Alternatif İktisat Politikaları», Yapıt, Haziran - Temmuz - Ağustos, 1985.
- (2) Bir tanıtma için bkz. R. Cross, *Economic Theory Policy in the UK - An Outline and Assessment of the Controversies*. Oxford: Martin Robertson, 1983, Chapter 4.
- (3) Bir tanıtma için bkz. A. Coddington, «Keynesian Economics: The Search for First Principles», *Journal of Economic Literature*, 14 (4), December 1976.
- (4) Örneğin P. Samuelson, *Economics An Introductory Analysis*. New York: Mc Graw-Hill, Ninth Edition, 1973.
- (5) Bkz. B. Bartlett, «America's New Ideology: Industrial Policies», *The American Journal of Economics and Sociology*, 44 (1), January 1985.
- (6) Örneğin bkz. B. Hopkin, M. Miller, B. Reddaway, «An Alternative Economic Strategy - A Message of Hope», *Cambridge Journal of Economics*, 6, 1982, S. 85 ve devamı.
- (7) J. R. Hicks, *The Crisis in Keynesian Economics*, Oxford: Basil Blackwell, 1974.
- (8) E. R. Weintraub, *Microfoundation: The Compability of Microeconomics and Macroeconomics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- (9) L. S. Seidman, «Keynesian Stimulus without Inflation», *Journal of Post Keynesian Economics*, 6 (1), Fall 1983, S. 41.
- (10) A. Lerner, «A Non-Monetarist View of the Nature of Stagflation and a Plan for Mobilizing the Market Mechanism to Cure It», *Social Research*, 47 (2),

- Summer 1980; ayrıca bkz. D. Colander, «Post Keynesian Economics, Abba Lerner and His Critics», *Social Research*, 47 (2), Summer 1980.
- (11) Lerner 1980, S. 344 - 351; Colander 1980; A. Lerner and D. Colander. MAP: A Market Antinflation Plan, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1980. Tobin de ekonomide geleceğe ilişkin olarak sürekli tavsiyelerde bulunma zorunluğunu ortadan kaldıran bu tür bir gelirler politikasını destekler. J. Tobin, «Stabilization Policy Ten Years After», *Brookings Paper on Economic Activity*, No. 1, 1980. Bunun kısaltılmış bir versiyonu, J. Tobin «Yeni Bir Talep Politikası Üzerine», *Dünya Ekonomisinde Bunalım* (Çev. D. Sağlam ve M. Çakman). İstanbul, Ar Basım, 1983.
- (12) Bu politikalar ilk kez 1971'de önerilmiştir, fakat günümüzde de tartışılmaktadır. H. Wallich and S. Weintraub, «A Tax-based Incomes Policy», *Journal of Economic Issues*, 5, June 1971; S. Weintraub, «Collective Bargaining is Absolute» in *Reaganomics and the Stagflation Economy* (ed. by. S. Weintraub and M. Goldstein). Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983).
- (13) Seidman, a.g.m., 1983, S. 43.
- (14) Tobin, a.g.m., 1980, S. 135.
- (15) A. Lindbeck; *Inflation: Global, International, National Aspects*. Louvain: Leuven University Press, 1980. Ashında bu görüşün her akımdan Keynesçi arasında destekçisi vardır. Örneğin Lerner, Thurow. Lindbeck'in görüşlerinin bir değerlendirilmesi için bkz. S. Weintraub, «Lindbeck on Global Inflation: A Review Article», *Journal of Post Keynesian Economics*, 4(4), Summer 1982.
- (16) Aktaran Bartlett, a.g.m., 1985, s. 5; Ayrıca bkz. C. Schultze, «Industrial Policy: A Dissent», *The Brookings Review*, Fall 1983.
- (17) Aktaran Bartlett, a.g.m., 1985, S. 6.
- (18) Tanıtma için bkz. Cross, a.g.e., 1982, Chapter 5; Coddington, a.g.m., 1982, s. 1267-1271.
- (19) A. Leijonhufvud, *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. New York: Oxford University Press, 1968; R. W. Clower, «The Keynesian Counter-Revolution: A Theoretical Appraisal». in *Monetary Theory*. Ed. by Robert W. Clower. Harmondsworth: Penguin Books, 1969; R. J. Barro and H. I. Grossman, *Money Employment and Inflation*. Cambridge: Cambridge University Press. Türkçede bu akım içinde yer alan ve bu akımı çok kapsamlı olarak sunan kaynak için bkz. Y. Akyüz, *Fiyat Mekanizması ve Makro Ekonomik Dengesizlikler*. Ankara: Yurt Yayıncılık, 1984. Bu kitabın bir değerlendirilmesi için bkz. C. Somel, «Fiyat Mekanizması Aksaymca», *Yapıt*, 11, Haziran Temmuz - Ağustos 1985. Ayrıca bkz. *The Economist*, «Geleneksel İktisat Cephesinde Neler Oluyor? (IX): Piyasalar Sıkışınca (The Economist'den Çev. Nail Satlıhan), *İktisat Dergisi*, 252, Kasım 1985.
- (20) E. Malinvaud, *The Theory of Unemployment Reconsidered*. Oxford: Basic Blackwell, 1977; Akyüz 1984, Bölüm 4; Ayrıca bkz. Sonat 1985, S. 37-44.
- (21) Akyüz 1984, S. 94-96. *The Economist* «Geleneksel İktisat Cephesinde...», 1985, S. 45-47.
- (22) Örneğin N. Kaldor, «Monetarism, and UK Monetary Policy», *Cambridge Journal of Economics*, 4, 1980, S. 316.
- (23) Akyüz 1984, S. 88-90. *The Economist*, «Geleneksel İktisat Cephesinde...», 1985, S. 46-47; Sonat 1985, S. 38-44.
- (24) Akyüz 1984, S. 103-105.
- (25) Bkz. *The Economist*, «Geleneksel İktisat Cephesinde...», 1985, S. 46.

- (26) F. Cripps and W. Godley, «A Formal Analysis of the Cambridge Economic Policy Model», *Economica* V. 43, No. 172, November 1976.
- (27) Cambridge Economic Policy Group, *Cambridge Economic Policy Review*, 6 (1), 1980; Cambridge Economic Policy Group, «The European Community: Problems and Prospects», *Cambridge Economic Policy Review*, 7 (2), December 1981.
- (28) R. Tarling and F. Wilkinson, «The Social Contract; Post-war Incomes Policies and their Inflationary Impact», *Cambridge Journal of Economics*, 1 (4), December 1977.
- (29) Benzer görüşler için bkz. Kaldor, a.g.m., 1980; N. Kaldor, «Capitalism and Industrial Development: Some Lessons from Britains Experience», *Cambridge Journal of Economics*, 1 (2), 1977. Fakat Kaldor benzer tahlillere rağmen iktisat kontrolü yerine ihracatın geliştirilmesinin önemini vurgular.
- (30) Cambridge Economic Policy Group, a.g.m., 1981; F. Cripps and T. Ward, «Government Policies, European Recession and Problems of Recovery», *Cambridge Journal of Economics*, 7 (1), March 1983.
- (31) Cripps ve Ward, a.g.m., 1983, s. 98
- (32) Cambridge Economic Policy Group, a.g.m., 1981; Hopkin, Miller Reddaway, a.g.m., 1982.
- (33) Tarling ve Wilkinson, a.g.m., 1977, S. 413. Hopkin, Miller, Reddaway, a.g.m., 1982.
- (34) F. Cripps, «Government Planning as a Means to Economic Recovery in the UK», *Cambridge Journal of Economics*, 5 (1), March 1981.
- (35) Genel hatları için bkz. Coddington, a.g.m., 1976, s. 1259-1263; Cross, a.g.e., 1983, Chapter 6.
- (36) Coddington, a.g.m., 1976, s. 1259.
- (37) A. S. Eichner, «Post-Keynesian Theory: A Look Ahead», *Economic Impact* No. 29, 1980/1 (Challenge 1977'den kısaltılmış yeniden basım), S. 47.
- (38) G. L. S. Shackle, *Epistemisc and Economics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972; G. L. S. Shackle, *Keynesian Kaleidics*. Edinburgh: Edinburgh University Press; B. J. Loasby, *Choice, Complexity and Ignorance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978. Coddington da bu akıma dahildir.
- (39) L. C. Thurow, *Dangerous Currents - The State of Economics*. New York: Random House, 1983, S. 4.
- (40) i.b.i.d., 1983, S. 185.
- (41) i.b.i.d., S. 214-5.
- (42) S. C. Dow, «Weintraub and Wiles: The Methodological Basis of Policy Conflict», *Journal of Post Keynesian Economics*, 3 (3), Spring 1981.
- (43) Coddington, a.g.m., S. 1265.
- (44) I. Johnson, «A Revised Perspective of Keynes's General Theory», *Journal of Economic Issues*, 12, September 1978.
- H. Mynsky «The Financial Instability Hypothesis ; An Interpretation of Keynes and an Alternative to 'Standart Theory'», *Nebraska Journal of Economics and Business*, 16, Winter 1977; «Symposium : Market Mechanisms in Post Keynesian Economics» *Journal of Post Keynesian Economics*, 3 (1), Fall 1980. Bu simpozyum içinde bkz. Kregel ve Mynsky, ve Kregel'in makaleleri.
- (45) Kuramların tanıtılması ve referansları için bkz. Y. Akyüz, *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1977; Robinson'un genel bir tanıtımı ve bibliyografya için bkz. Y. Akyüz, «Joan Robinson : Bir Devir Tarih mi Oluyor?», *Yapıt*, 46, Ekim-Kasım, 1983.

- (46) Cambridge Journal of Economics'in genel çizgilerinin Robinson'un yaklaşımını yansıttığı açıkça görülebilir.
- (47) F. Brothwell, «Monetarism, Wages and Employment Policy in the United Kingdom», *Journal of Post Keynesian Economics*, 4 (3), Spring 1982; J. J. Rakowski, «Income Conflicts, Inflation and Controls», *Journal of Post Keynesian Economics*, 5 (4), Summer 1983; S. Maital, Y. eBnamini, «Inflation as Prisoner's Dilemma», *Journal of Post Keynesian Economics*, 2 (4), Summer 1980; C. Sutcliff, «Inflation and Prisoners Dilemmas», *Journal of Post Keynesian Economics*, 4 (4), Summer 1982.
- (48) Eichner, a.g.m., 1980, s. 46 vd.
- (49) Brothwell, 1982, s. 384-385.
- (50) Thurow, 1983, s. 62-64-94-95-229.
- (51) Bkz. Thurow, 1983, s. 49.
- (52) M. Harrington, *The Twilight of Capitalism*. New York: Simon and Schuster, 1974; J. K. Galbraith, *Economics and the Public Purpose* (Türkçeye çevrildi). Boston: Houghton, 1974; R. Lekachman, *Ethics and Profits*, New York: Simon and Schuster, 1976; R. Heilbroner, *Business Civilization in Decline*, New York: Simon and Schuster, 1976.
- (53) L. Thurow, *The Zero-Sum Society*. New York: Basic Books, 1980, s. 191-2; Thurow a.g.e., 1983, S. 90-93, 216-237; E. Applebaum, «The Incomplete Incomes Policy Vision», *Journal of Post Keynesian Economics*, 4 (4), Summer 1982.
- (54) L. Hasselman, «Trends in European Industrial Intervention», *Cambridge Journal of Economics*, 7 (2), June 1983.
- (55) i.b.i.d., s. 208.
- (56) Eichner 1980, s. 49-51.
- (57) A. S. Eichner, «Income Conflicts, Inflation and Controls : A Response», *Journal of Post Keynesian Economics*, 5 (4), Summer 1983, s. 603.
- (58) J. Yellen, «On Keynesian Economics and Economics of Post-Keynesians», *American Economic Review*, 70 (2), May 1980.
- (59) Örneğin Eichner 1980, s. 50.
- (60) Brothwell, 1982, s. 384-385; Rakowski 1983.
- (61) R. Mishra, *The Welfare State in Crisis*. Sussex: Harvester Press, 1984, özellikle Chapter 6. Ayrıca bkz. B. Bluestone and B. Harrison, *The Deindustrialization of America*. New York: Basic Books, 1982, Öz. s. 231-264.
- (62) S. Pollard, *The Wasting of the British Economy*. London: Croom Helm, 1982.
- (63) A. Wolfe, *America's Impasse*, 1982; J. Tomlison, «Why was There Never a 'Keynesian Revolution' in Economic Policy?», *Economy and Society*, 10 (1), February, 1981.
- (64) S. Bowles D. Gordon, T. E. Weisskopf, *Beyond the Waste Land : A Democratic Alternative to Economic Decline*. Garden City, New York: Anchor Press/Doubleday, 1983.
- (65) i.b.i.d., s. 7 - 10, 266.